

ACADEMIA DE MUZICĂ
“GHEORGHE DIMA” – CLUJ
D.E.C.I.D.

ECATERINA BANCIU

ISTORIA MUZICII

MODUL DE STUDIU I

**PENTRU STUDII UNIVERSITARE
PRIN ÎNVĂȚĂMÂNT LA DISTANȚĂ**

INTRODUCERE

Cursul de istoria muzicii a fost structurate pe unități de învățare, însoțite de obiective formulate în termeni de competențe și finalizate cu teste de autoevaluare. Unitățile de învățare sunt defalcate pe lecții, pentru a facilita parcurgerea conținuturilor. În același scop este realizată structurarea acestora, foarte schematic, fără a sărăci informația necesară cunoașterii și înțelegerii fenomenelor istoric-muzicale. Informația de bază, astfel prezentată, trebuie completată cu parcurgerea bibliografiei indicate.

FORME DE EVALUARE

- Teste de autoevaluare (prezentate sub formă de portofoliu, la verificările și examenele semestriale)
- Teste scrise și Teste de recunoaștere auditivă (a materialului anexat pe CD) la sfârșit de semestru (verificare - examen)

UNITĂȚI DE ÎNVĂȚARE	Lecții	Obiective/Competențe
I. ISTORIA MUZICII - DISCIPLINĂ MUZICOLOGICĂ	1-2	- cunoașterea terminologiei, a obiectului disciplinei și a metodelor de lucru - înțelegerea evoluției fenomenului artistic muzical; formarea gândirii istorice - cunoașterea evoluției istorice și a elementelor structurale ale stilurilor și genurilor muzicale - coordonarea informației istorice cu analiza de tip structural - integrarea interdisciplinară a valorilor muzicii - corelarea inter/intra-disciplinară cu „teoria genurilor muzicale” (ordonarea cronologică și sistematică a lucrărilor de gen în creația principalilor compozitori) - identificarea auditivă a principalelor stiluri/genuri/lucrări muzicale
II. ÎNCEPUTURILE MUZICII ANTICHITATEA	3-6	
III. EVUL MEDIU	7-9	
IV. RENAȘTEREA	10-13	
V. RECAPITULARE	14	

CUPRINS

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 1 – ISTORIA MUZICII – DISCIPLINĂ MUZICOLOGICĂ.....	7
Lecția 1.....	7
ISTORIA MUZICII - DISCIPLINĂ MUZICOLOGICĂ.....	8
ISTORIA MUZICII.....	8
MUZICOLOGIA.....	8
Lecția 2.....	9
MUZICA ÎN CONTEXTUL ARTELOR.....	9
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 2 – ÎNCEPUTURILE MUZICII. ANTICHITATEA.....	13
Lecția 3.....	14
ÎNCEPUTURILE MUZICII.....	14
ANTICHITATEA.....	14
EGIPTUL.....	14
SUMER.....	15
BABILON.....	16
ASIRIA.....	16
STATUL IUDEO-ISRAELIAN.....	17
Lecția 4.....	17
INDIA.....	17
CHINA.....	18
Lecția 5.....	19
GRECIA.....	19
CONCLUZII.....	22
Lecția 6.....	23
ROMA ANTICĂ.....	23
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 3 – EVUL MEDIU.....	28
Lecția 7.....	29
EVUL MEDIU.....	29
Muzica bizantină.....	29
Lecția 8.....	31
Muzica gregoriană.....	31
Lecția 9.....	33
Muzica laică.....	33
Formele muzicale ale Evului Mediu.....	34
Teatrul medieval.....	35
Dezvoltarea polifoniei.....	35
Trecerea de la Evul Mediu la Renaștere.....	36
UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 4 – RENAȘTEREA.....	38
Lecția 10.....	38
RENAȘTEREA.....	39
Diversificarea genurilor muzicale.....	39
Lecția 11.....	40
Compozitorii Renașterii.....	40
ITALIA.....	40
ȘCOALA FRANCO-FLAMANDĂ.....	40
FRANȚA.....	40
ANGLIA.....	40
REFORMA.....	41

CONTRAREFORMA	42
Lecția 12	44
BIOGRAFIA COMPOZITORILOR RENASCENTIȘTI	44
Gilles Binchois	44
Guillaume Dufay	44
Johannes Ockeghem	45
Jakob Obrecht	45
Josquin des Près	46
Lecția 13	46
Giovanni Pierluigi da Palestrina	46
Orlando di Lasso (Lassus)	47
Luca Marenzio	48
Thomas Morley	48
William Byrd	48
John Dowland	48
John Bull	49
Orlando Gibbons	49
Carlo Gesualdo da Venosa	49
Claudio Monteverdi	49
Lecția 14	50
Recapitulare	50
BIBLIOGRAFIE	52

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 1 – ISTORIA MUZICII – DISCIPLINĂ MUZICOLOGICĂ

Cuprins

Obiectivele unității de învățare.....	7
Lecția 1	8
Lecția 2	9
Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare	12
Lucrare de verificare nr. 1	12
Bibliografie minimală	12

Obiectivele unității de învățare

În urma parcurgerii unității de învățare nr. 1, veți dobândi următoarele competențe:

- cunoașterea terminologiei, a obiectului disciplinei și a metodelor de lucru
- înțelegerea evoluției fenomenului artistic muzical; formarea gândirii istorice
- cunoașterea evoluției istorice și a elementelor structurale ale stilurilor și genurilor muzicale
- coordonarea informației istorice cu analiza de tip structural
- integrarea interdisciplinară a valorilor muzicii
- corelarea inter/intra-disciplinară cu „teoria genurilor muzicale” (ordonarea cronologică și sistematică a lucrărilor de gen în creația principalilor compozitori)
- identificarea auditivă a principalelor stiluri/genuri/lucrări muzicale

Lecția 1

ISTORIA MUZICII - DISCIPLINĂ MUZICOLOGICĂ

Ce este istoria?

Cuvântul „istorie” în greaca veche (*hysto*) înseamnă „află”, iar „*historeo*”, „aflat prin cercetare”.

Grecii considerau că nu poți ști ceva decât dacă fie ai fost de față, fie ai făcut cercetări.

Tucidide afirma că „prea mulți oameni sunt dispuși să creadă tot ce aud; istoria trebuie să se bazeze pe dovezi”. Aceste dovezi reprezintă înscrisuri și artefacte: arme și unelte.

ISTORIA MUZICII

- este disciplina care tratează în mod sistematic și pe baza unor documente, evoluția artei sunetelor din cele mai vechi timpuri, până în zilele noastre.
- este parte componentă a științei generale a muzicii, numită muzicologie alături de disciplinele muzicale teoretice, etnografie și psihologie

Guido Adler¹, într-un articol publicat în prima ediție a *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft* (1855)²

- a codificat diviziunea dintre: trunchiul istoric și sistematic al studiului muzical
- le-a delimitat conținutul și metodele

În linii generale, cu ușoare modificări, articolul va fi publicat de Adler în *Methode der Musikgeschichte* (1919, p.7), și prezintă următoarea sistematică:

MUZICOLOGIA

I. Câmpul istoric (**istoria muzicii** delimitată pe epoci, popoare, imperii, țări, provincii, orașe, școli, individualități artistice):

A. Paleografia muzicală (semiografie, notații)

B. Categoriile istorice de bază (formele muzicale)

C. Legi (Reguli):

- întruchipate în compoziții din fiecare epocă
- sunt concepute și predate de teoreticieni așa cum apar în practicarea artelor

D. Instrumente muzicale.

II. Câmpul sistematic (codificarea regulilor de bază aplicabile la diferite ramuri ale muzicii)

A. Investigarea și justificarea acestor legi în:

- armonia (tonală)
- ritmul (temporal)
- melodia (corelarea tonală și temporală)

¹ *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*.

² Articol intitulat: „Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft”.

B. Estetica și psihologia muzicii: compararea și evaluarea în relația cu perceperea discursului, cu un complex de chestiuni legate de etapele sale premergătoare

C. Educația muzicală:

- pedagogia muzicii (în general)
- armonia
- contrapunct
- compoziția
- orchestrația
- interpretarea vocală și instrumentală

D. Muzicologia (investigarea și studiul comparat în etnografie și folclor)

„Muzicologia” de la II.D este înțeleasă ca Etnomuzicologie.

În tabelul său Adler a listat științele auxiliare ale muzicologiei; acestea sunt:

- în câmpul istoric:
 - istoria generală
 - paleografia
 - cronologia
 - documente (manuscrise)
 - bibliografia (cărți tipărite)
 - biblioteci și arhive
 - istoria literaturii și a limbajelor
 - istoria liturgică; istoria mimei și a dansului
 - biografii, statistici ale asociațiilor, instituțiilor și interpretărilor
- pentru câmpul sistematic:
 - acustica și matematica
 - fiziologia (percepția auditivă, judecata, sentimentul)
 - logica (gândirea muzicală)
 - gramatica, metrica și poetica, educația, estetica etc.

Metodologii mai recente (Hans-Heinz Dräger, 1955), au intervenit în tabelul lui Adler adăugând de exemplu tehnici de înregistrare, fără modificări în esența polarizărilor. Dräger, de altfel, introduce în schema sa categorii ale sociologiei muzicale și subiecte interdisciplinare.

În pofida aparenței de echilibru din cele două secțiuni ale tabelului lui Adler, istoria poartă cea mai mare povară, mărturie a orientării lui Adler în întreaga sa carieră.

Lecția 2

MUZICA ÎN CONTEXTUL ARTELOR

Tipologia artelor se împarte, conform concepției lui Combarieu, în două triade principale independente:

I. - a artelor spațiale, sau a *frumosului imobil* cuprinde:

- arhitectura,
- pictura și
- artele plastice

II. - a artelor temporale, sau a *frumosului în mișcare* (artele numite de grecii antici *mousikê*):

- propriu-zis muzicale, vocale și instrumentale
- poezia
- dansul - acesta din urmă îndeplinește și rolul mediator între cele două mari ramuri ale artei, fiind denumit „sculptură vie, aflată la incidența celor două grupe”.³

O structurare similară realizează esteticianul Tatarkiewicz atunci când afirmă că grecii au început doar cu două arte:

- o artă expresivă; în centrul artelor expresive se afla dansul, însoțit de cuvinte și muzică.
- și una constructivă; la baza artei constructive era arhitectura iar la edificiul templelor conlucrau pictura și sculptura

Anticii (Plutarh, Tacit și Varro) priveau artele expresive drept: „forme arhetipale, naturale, în care oamenii își exprimau afectele”.⁴

În decursul istoriei muzicii raportul dintre muzică și cuvânt sau muzică și dans a evoluat⁵:

- lied
- balet
- operă

Pe de altă parte, muzica instrumentală a devenit un fenomen muzical autonom, care, spre deosebire de muzica cu program, nu se lega de procesiuni *extra-muzicale*

Materialul acustic se transformă în muzică datorită conținutului său ideatic. Acesta este și subiectul istoriei muzicii.

Istoria muzicii este povestea:

- tehnicilor de compoziție
- a formelor, a stilurilor
- a genurilor etc.

Conținutul spiritual în schimb leagă muzica de substratul cultural și spiritual general.

- muzica se naște ca expresie a epocii sale și numai în acest context poate fi înțeleasă complet.

Caracterul istoric al fenomenului muzical nu a fost perceput ca atare. Până în secolul XIX muzica așa-zisă „contemporană” se considera în mod firesc în raport cu cea tradițională. Romanticismul a trăit pentru prima dată conștient istoria muzicii în derularea ei procesuală.

Istoria muzicii este definită de Gheorghe Firca⁶ ca:

- „succesiunea în timp și spațiu a faptelor privind viața muzicală și relațiile sale cu viața socială și
- opera de artă muzicală:
 - interpretarea și receptarea acesteia

³ Jules Combarieu, *Histoire de la musique*, Librairie Armand Colin, Paris, 1953, Tome I, *Préface*, p. V.

⁴ Władysław Tatarkiewicz, *Istoria esteticii*, Editura Meridiane, București, 1968, pp. 40, 50.

⁵ Ulrich Michels: *SH Atlasz Zene* (Atlas zur Musik), Editura Springer-Verlag, Budapest 1994, p.11.

⁶ *Dicționar de termeni muzicali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

- considerate la nivel național sau regional
- redate în generalitatea și specificitatea lor
- în virtutea unei viziuni ideologice și axiologice unitare”.

Fenomenul muzical este surprins:

- atât în forma sa elementară, rudimentară la nivelul vieții tribale
- cât și în forme evoluate, sincretice în marile culturi antice (Egipt, Babilon, China, Japonia, India, Grecia, Roma)
- sau particularizat la nivelul unei entități culturale complexe ca muzica Europei Occidentale

Ca știință, Istoria muzicii a trecut prin etapele cunoscute:

- de la consemnarea de mituri, legende
- la scrierea, în secolul XIX, a biografiilor consacrate marilor muzicieni (Forkel și Spitta: Bach, Chrysander: Händel, Fétis: „biografiile universale”

Istoria muzicii devine disciplină universitară spre sfârșitul secolului XIX (Ambros) și începutul secolului următor (Lavignac), fiind axată pe studiul:

- epocilor (Antichitate, Ev Mediu, Renaștere, epoca modernă)
- stiluri (baroc, clasicism, romantism), școli naționale (rusă, spaniolă, norvegiană, română etc.)
- sau curente (impresionism, expresionism, post-modernism etc).

Optica inițială europo-centristă a Istoria muzicii s-a schimbat prin:

- studierea vechilor culturi ale Orientului prin apelarea la etnomuzicologie sau muzicologie comparată.

Interesul pentru muzica epocilor anterioare și preocuparea pentru reînvierea ei:

- s-a manifestat încă din 1791 în cadrul *Singakademiei* berlineze
- a continuat cu concertele private și publice, organizate de personalități ca van Swieten, Kiesewetter sau Fétis
- editarea partiturilor în forme mult mai practice de G. V. Tucher (1827) și Fr. Rochlitz (1837) - înființarea de societăți muzicale (1850 - *Societatea Bach*, 1856 – *Societatea Händel*)
- editarea unor culegeri ca *Musica sacra* (1839 - redactată de Fr. Commer)
- sau a operelor complete ale unor compozitori (Händel – 1843, Bach - 1851).

Raportarea la tradiție și studiul, prin prisma istoricului, a procesului de înnoire continuă a muzicii, înseamnă:

- pe de o parte înlesnirea receptării și înțelegerea noului
- iar pe de altă parte, relevarea aspectelor novatoare ale unui sistem validat fie ele aleatorice sau improvizatorice, în toate genurile și stilurile componistice.

1. Test de auto-evaluare nr. 1

- a) Care este sistematica disciplinelor muzicologice în viziunea lui G. Adler?
- b) Care sunt științele auxiliare ale muzicologiei?
- c) Detaliați tipologia artelor după Combarieu
- d) Când devine istoria muzicii disciplină universitară și ce studiază ea?

2. **Temă de portofoliu:** *Importanța muzicii în tipologia artelor lui Tatarkiewicz.*
Bibliografie: W. Tatarkiewicz: *Istoria esteticii*, Ed. Meridiane, București 1978, p. 43-46
(2 pagini)

Răspunsuri și comentarii la întrebările din testele de evaluare

Unitatea de învățare I

ISTORIA MUZICII - DISCIPLINĂ MUZICOLOGICĂ

Test de auto-evaluare nr. 1

- a) Disciplinele muzicologice în viziunea lui G. Adler sunt: în domeniul istoric - notația muzicală, formele muzicale, creația muzicală, instrumentele muzicale; în domeniul sistematic - armonia, ritmul, melodia; estetica și psihologia muzicii; educația muzicală (pedagogia muzicii, armonia, contrapunctul, compoziția, orchestrația, interpretarea vocală și instrumentală); muzicologia (etnografie și folclor).
- b) Științele auxiliare ale muzicologiei sunt: în domeniul istoric - istoria generală, paleografia, cronologia, documente, bibliografia, biblioteci și arhive, istoria literaturii și a limbajelor, istoria liturgică, istoria mimei și a dansului, biografii, statistici ale asociațiilor, instituțiilor și interpretărilor; pentru domeniul sistematic - acustica și matematica, fiziologia (percepția, logica (gândirea muzicală), gramatica, metrica și poetica, educația, estetica.
- c) I. Artele spațiale, sau ale *frumosului imobil*, sunt: arhitectura, pictura și artele plastice; II. Artele temporale, sau ale *frumosului în mișcare* (artele numite de grecii antici *mousiké*): propriu-zis muzicale, vocale și instrumentale, poezia și dansul.
- d) Tipologia artelor după Tatarkiewicz: grecii aveau o artă expresivă în centrul artelor expresive fiind dansul, însoțit de cuvinte și muzică și o artă constructivă, arhitectura, iar la edificiul templelor conlucrau pictura și sculptura.

Realizați tema de portofoliu:

Importanța muzicii în tipologia artelor lui Tatarkiewicz

Bibliografie: W. Tatarkiewicz: *Istoria esteticii*, Ed. Meridiane, București 1978, p. 43-46

Lucrare de verificare nr. 1

1. Care sunt disciplinele muzicologiei.
2. Delimitați artele (spațiale și temporale).

Punctaj: 1 punct din oficiu, 6 puncte subiectul 1, 3 puncte subiectul 2.

Lucrarea va fi expediată prin email tutorelui disciplinei.

Bibliografie minimală

Dicționar de Mari Muzicieni, Larousse, Univers Enciclopedic, București 2000
The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002

Bălan, George *O istorie a muzicii europene*, Ed. Albatros, 1975

Ecaterina, Banciu *Arhetipuri estetice ale relației ethos-affectus în istoria muzicii*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006

Herman, Vasile *Originile și dezvoltarea formelor muzicale*, Editura Muzicală, București, 1982
Stefănescu, Ioana *O istorie a muzicii universale*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995

Unitatea de învățare nr. 2 – Începuturile muzicii. Antichitatea

Cuprins

Obiectivele unității de învățare.....	13
Lecția 3.....	14
Lecția 4.....	17
Lecția 5.....	19
Lecția 6.....	23
Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare	26
Lucrare de verificare nr. 2.....	27
Bibliografie minimală	27

Obiectivele unității de învățare

În urma parcurgerii unității de învățare nr. 2, veți dobândi următoarele competențe:

- cunoașterea terminologiei, a obiectului disciplinei și a metodelor de lucru
- înțelegerea evoluției fenomenului artistic muzical; formarea gândirii istorice
- cunoașterea evoluției istorice și a elementelor structurale ale stilurilor și genurilor muzicale
- coordonarea informației istorice cu analiza de tip structural
- integrarea interdisciplinară a valorilor muzicii
- corelarea inter/intra-disciplinară cu „teoria genurilor muzicale” (ordonarea cronologică și sistematică a lucrărilor de gen în creația principalilor compozitori)
- identificarea auditivă a principalelor stiluri/genuri/lucrări muzicale

Lecția 3

ÎNCEPUTURILE MUZICII

Originea muzicii

- la vechii chinezi: muzica era creația primului lor împărat
- la vechii greci: dar al zeilor
- Pitagora: „muzica este o consecință a armoniei numerelor”
- Combarieu: „muzica este arta mimetică a magiei” – teoria incantației magice
- Ștefan Angi: „toate artele apar în cadrul magiei imitative”... „simțul frumosului e o componentă a simțurilor sincretice”

Primele instrumente:

- vocea
- instrumentele de percuție
- cea mai veche mărturie: o frescă din Peștera Ariège din Franța, veche de 40 000 de ani, reprezenta un bărbat mascat cântând la un arc muzical (J. Chailley)

Melodia preistorică era o glisare a vocii cu un ambitus de secundă – cvartă

Ritmul era imprecis

Polifonia – rudimente de polifonie:

- ison
- dublare la un anumit interval (polifonie în panglică)
- eterofonie

ANTICHITATEA

Antichitatea reprezintă momentul de constituire a civilizației

- este epoca în care se creează valori materiale și spirituale (piramida lui Keops, templul zeiței Iștar din Babilon, epopeea sumero-babiloneană *Ghilgameș*, poemele indiene *Mahabharata* și *Ramayana*, Marele zid chinezesc, construit în 213 î.Hr.)
- muzica devine:
 - artă și nu numai mijloc de influențare a naturii
 - o reprezentare spontană a energiei vitale a omului
- sunt concepute sisteme de teorie muzicală (primele noțiuni de acustică)
- încercări de notație muzicală
- muzica devine o forță de influențare a sufletului

EGIPTUL

Istoria antică a Egiptului se împarte între regatul Vechi (3200-2400 î. C., cu capitala la Memfis), Regatul Mijlociu (2200-1700, având o nouă capitală la Teba) și Regatul Nou (1700-sec. VII⁷), după care Egiptul a fost cucerit de asirieni și perși (sec. VII-VI)

- muzica la egipteni era strâns legată de religie

⁷ În secolul XVII, Egiptul ajunge sub Ramses cel Mare, pentru scurt timp, la dimensiunile unui imperiu, cucerind Etiopia, Arabia, Palestina și Babilonia

- documentele referitoare la viața muzicală a egiptenilor:

- scrierile magice
- frescele piramidelor
- basoreliefuli
- tăblii de calcar din stelele sepulcrale
- imnuri din *Cartea morților*

Imnurile sacerdotale erau cântate uneori chiar de faraoni sau de preoți și preotese cu participarea corurilor de bărbați și femei

Interesul pentru muzică a dat naștere la profesiunea de muzician profesionist

Templele vor angaja muzicieni profesioniști, cântăreți sau instrumentiști, cei mai talentați dintre ei fiind primiți la curtea faraonilor

Instrumentele acompaniatoare erau: lira, flautul, harpa, orga hidraulică, sistrul (instrument idiofon considerat sacru), castagneta, cymbale, tamburul, tobe

- s-a inventat chiar și un limbaj de gesturi, numit *cheironomie* prin care cântărețul descria linia melodică și dinamica de urmat pentru cor și instrumentiști – prefigurarea dirijorului de astăzi
- zeul Osiris și zeița cerului și a dragostei Hathor protejau sistrul și muzica
- un basorelief di timpul domniei faraonului Amenhotep al IV-lea reprezenta: 2 flautiști, un harpist și un lăutist
- iar o frescă tebană releva 2 dansatoare acompaniate de 4 instrumentiști cântând la oboi dublu
- dansul avea un rol important în viața Egiptului; era acompaniat de harpe, lăute, flaute
- în Noul Imperiu executanții erau femei
- muzica instrumentală a fost admisă în templu doar în timpul Regatului Mijlociu
- legătura dintre literatură, muzică și dans se regăsește în dramele-mistere ale morții și renașterii zeului naturii, Osiris; rugămințile disperate al soției sale, Isis amplifică acțiunea principală a dramei egiptene (și babiloniene) simboliza succesiunea anotimpurilor

SUMER

Statul sumerian se întindea în sudul Mesopotamiei⁸, între Tigru și Eufrat - civilizația sumeriană era considerată cea mai veche (datând din mileniul V î. C.) și se caracteriza printr-un nivel înalt de cultură, mitologie, filozofie, sumerienii fiind considerați „grecii Asiei”

- primii invadatori, akkadienii (de origine semită), au fondat (în mileniul al III-lea) orașul Babilon și civilizația sumero-babiloniană
- ocupația asirienilor (sec. XIII î.Hr.) va pune bazele civilizației asiro-babiloniană
- au distrus Babilonul, iar noua capitală, Ninive (sec. VIII-VII) va fi renumită prin templele sale și biblioteca din palatul regelui Sardanapal
- invazia mezilor va însemna sfârșitul asirienilor
- „noul Babilon”, (al doilea Babilon) – va cunoaște apogeul sub Nabucodonosor al II-lea „Cel Mare” (605-562)
- perșii sub Cyrus îl va supune în 539
- harpa era instrumentul cel mai apreciat: s-au păstrat basoreliefuli ce ilustrau folosirea harpei cu 11 coarde și a harpei cu corzile în formă de evantai
- în ceremonialul religios, imnurile cântate de preoți erau acompaniate de flaute, *cymbale* și *balag* (o tobă mare)

⁸ Grecii au numit pământul dintre fluvii Mesopotamia.

BABILON

Statul babilonian înființat în mileniul V (î. C.) a cucerit aproape întregul Orient în perioada dinastiei Ur (2420-2300)

- babilonienii au inventat scrierea cuneiformă și au avut merite deosebite în dezvoltarea științelor (matematica, medicina)
- realizări remarcabile în domeniul ceramicii, sculpturii și arhitecturii
- zeii erau ei înșiși muzicieni, nu doar iubitori de muzică
- în ierarhia curții, muzicanții urmau imediat după zei și regi, chiar înaintea scribilor
- muzică profesionistă laică implica ansambluri numeroase (până la 150 de muzicanți) - petreceri
- instrumentele folosite – de suflat: flautul longitudinal (traversier), oboiul, cu coarde: lira, harpa, lăuta, și percuție: tobe și sistre
- epopeea sumero-babiloniană a eroului Ghilgameș face referire la rolul muzicii și instrumentele folosite: „Așadar, Ghilgameș.../fă din fiecare zi o sărbătoare a bucuriei, veselește-te zi și noapte cu harpe, flaute și dans”
- *Biblia*, cartea sfântă a mozaismului și creștinismului (sec. XIII-XII î.Hr.) relevă importanța muzicii la vechii evrei: la inaugurarea statuii de aur a lui Nabucodonosor al II-lea, au răsunat sunetele „trâmbiței, flautului, chitarei, harfei, psalterionului, cimpoiului și a tuturor instrumentelor muzicale”
- reprezentațiile dramatice îl aveau ca personaj central pe Tammuz, tânărul zeu al primăverii, care murea de arșița verii, plâns de corul de femei, acompaniate de flaute
- mitul zeiței Iștar care coboară în infern în căutarea soțului, precede mitul lui Orfeu al grecilor
- la babilonieni credința era că instrumentele de suflat aveau puterea de a reda viața

ASIRIA

Statul asirian, întemeiat la sfârșitul mileniului III î. C.), s-a situat pe cursul mijlociu al Tigrului, la hotarele sumero-babilonienilor

- istoria comună a celor trei civilizații au influențat și viața lor muzicală
- regele Ezechias a Iudeei și-a salvat regatul dăruind regelui asirian Sennacherib (701 î. C.) „muzicienii și muzicienele sale”
- un basorelief asirian, descoperit la Ninive prezintă patru instrumentiști: doi au instrumente de coarde în mână, unul o harpă orizontală cu 8 corzi, celălalt o țiteră cu 5 corzi; ceilalți doi, au instrumente de percuție – primul, un tambur de mână, al doilea talere
- un alt basorelief marchează existența flautului dublu, trompeta, instrumente cu coarde – harpa, țitera, pandora, lira – și percuție, timpane, tobă
- importanța acordată muzicii este dovedită de organizarea unor concerte publice cu instrumentiști și cântăreți
- trei state legate prin istorie și așezare geografică; cucerite de Egipt, Babilon, Asiria vor suferi și influența culturii lor
- Fenicia practica ritualuri religioase ce implicau chiar și sacrificii umane (arși de vii)
- Ceremonialul era însoțit de sunetele flautului și a trompetei
- Biblia semnalează existența chitarei la fenicieni

STATUL IUDEO-ISRAELIAN

Statul evreu s-a format pe teritoriul Palestinei (între Egipt și Siria)

- particularitatea religiei – monoteistă, iar interdicția de a face „chip cioplit”, limitează cercetarea mărturiilor la Vechiul Testament; lipsesc elementele picturale sau sculpturale ilustrative
- regele David s-a remarcat nu numai prin calitățile sale strategice dar și prin talentul său poetic și muzical
 - este autorul a 150 de *Psalmi* din Vechiul Testament cântați și astăzi
 - el însuși era un excelent interpret al harpei (*kinor*)
- Solomon, fiul și urmașul lui David este autorul *Cântării cântărilor*⁹ – cea mai veche culegere de cântece de dragoste. Giovanni Pierluigi da Palestrina va crea varianta corală renescentistă a acestei culegeri
- serviciul religios a cunoscut pe timpul lui Solomon un fast deosebit: corul alcătuit din „toți leviții cântăreți (...), fiii lor și frații lor...” acompaniați de *chimvale*, chitare, harfe și însoțiți de „120 de preoți care suflau din trâmbițe”
- un basorelief de epocă ilustrează evrei sclavi cântând la *nebel*
- cromatisme (sferturi de ton)
- tetracordul
- moduri - însușiri emotive (ethos !)

Lecția 4

INDIA

Poziția geografică a statului indian este între fluviile Indus și Gange

- pe teritoriul Indiei în mileniul al III-lea se pun bazele *civilizației harapiene*, asimilate ulterior de către *arieni*
- muzica avea un rol *magic* – putea influența fenomenele naturii și voința oamenilor; avea puterea de a îmblânzi fiarele, Forța era dată de divinitate, Brahma și soția lui, Sarasvati, patroana artelor
- la baza serviciului religios stau cele 4 cărți de *vede* imnuri – cele mai vechi documente ale civilizației indiene
- cartea a III-a *Samaveda* conține melodii cu o structură *trisonică* în care sunetul central ocupă poziția mediană:
 - sunetul superior
 - sunetul central
 - sunetul inferior
- cântecul religios avea un ambitus limitat până la cvartă, în timp ce repertoriul poetic era mult mai expansiv, ornamentat cu inflexiuni melodice la sfert de ton (*śruti*)
- modurile indiene aveau la bază o scară *heptatonică hemitonică* (*sa, ri, ga, ma, pa, dha, ni*)¹⁰ ce corespunde aproximativ sunetelor – do, re, mi, fa, sol, la, sib)
- instrumentele folosite:

⁹ *Cântarea cântărilor* - alcătuită din 8 părți, bazată pe dialogul declarațiilor de dragoste a mirilor, alternând cu părțile corale.

¹⁰ Denumirea sunetelor se leagă de sunetele produse de unele păsări sau animale.

- cu coarde: *vina* (cu coarde ciupite), *tanpura-vina sitar*, *ravanastron*, *sarangi* și *rabab* (cu coarde și arcuș)
- instrumente de suflat: flaut, oboi, cimpoi
- instrumente de percuție: castagnete, gonguri, clopotul, *tabla*¹¹

Legătura sincretică dintre cânt, cuvânt și dans – este caracteristica predominantă a muzicii indiene

- existența sincretismului este dovedită de descrierile epopeilor indiene, *Mahabharata* și *Ramayana* și dezvoltarea pantomimei, a *teatrului de umbre*

CHINA

Civilizația chineză a luat ființă pe valea Fluviului Galben (sec. XVI î. C.)

Muzica la chinezi avea puteri magice: putea mișca astrele, era cea mai importantă artă

- filozoful Lao Tzi scria că „marele Dao dăruiește oamenilor pacea, liniștea, **muzica** și hrana”
- „muzica este armonia cerului și a pământului”
- „muzica este ceea ce unește oamenii”

Legată de religie – muzica va adopta forme sobre, riguroase

Muzica de curte va servi fastul ceremoniilor, cu orchestre de peste 800 de instrumentiști și 100 de dansatori

- *Cartea cântecelor* (sec. XIII-III î. C.) - este cel mai vechi document hieroglific de creație populară chineză – conține 305 povestiri în versuri, cu indicații referitoare la anumite turnuri melodice, ritm, sau pauze

- la baza muzicii chineze se află sistemul *pentatonic anhemitonic* (ar corespunde sunetelor: do, re, mi, sol, la)

- fiecare sunet simboliza o virtute: bunătatea, dreptatea, buna-cuviință, înțelepciunea și loialitatea

- lui Huang-ti („regele galben”, un personaj semi-legendar) i se atribuie inventarea scărilor de 12 sunete (do, do#, re, re#, mi, fa, fa#...)

Instrumentele folosite de chinezi:

- cu coarde - *kinul* (țitera) și *pipa* (cu 7, respectiv 4 corzi din mătase)
- de suflat – *siao* (fluierul de bambus), *kuan* (flautul)
- percuție – *ciong* (clopotul de bronz), *pofu* (tamburul)

Muzica militară – *khai-ku* (cântec de glorie) – era intonat de șeful orchestrei militare, preluat de cor și orchestră

Eticheta prestabila numărul formațiilor muzicale, 8, 6 sau 4 - după rangul seniorului: împărat, prinț sau ministru

Importanța muzicii: **ethos**-ul – legat de starea sufletească

- sunetul firav, stins – tristețe
- sunetul amplu, prelung – bucurie
- sunetul dur – mânie
- sunetul clar, ponderat – respect
- sunetul cald, mângâietor – dragoste

Confucius (înțeleptul filozof Cung Fu-tzi) afirma la finele sec. V î. C.:

„Dacă un om nu posedă virtuțile pe care le reclamă omenia, cum ar putea el practica, cu demnitate - muzica?”

¹¹ *Tabla* era un timpan de dimensiuni mici lovit cu podul palmei și cu degetele.

Lecția 5

GRECIA

Istoria grecilor antici, sinteza civilizațiilor egiptene, asiro-babiloniene, se structurează pe cinci epoci: *Civilizația cretano-miceniană*, *Perioada homerică* (sec.XII-VIII), *Perioada arhaică* (sec. VIII-V) *Perioada atică* (sec. V - IV î.Hr.) și *Perioada elenistică* (sec. IV î.Hr.- I d.Hr.) Grecii antici, moștenitori ai unei civilizații și culturi, au excelat în toate domeniile științei și artei:

- **Civilizația cretano-miceniană** (sec. XX î.Hr.) s-a remarcat prin arhitectură, pictură, sculptură remarcabilă, dar și creații poetice sau muzicale; astfel, basoreliefurile și picturile faimosului palat din Cnossos prezintă scene de dans, procesiuni și muzicanți cântând la instrument

- **Perioada homerică** (sec.XII-VIII) – poartă numele după autorul poemelor *Iliada* și *Odiseea*: (1385-1184?¹²) – în urma întemeierii *polis*-urilor grecești de către aheii, ionieni, eolieni și doriani – aceștia și-au creat și o cultură proprie

- muzica era legată de ritualul religios – imnuri cântate zeilor Olimpului de toți participanții, fără intermedierea vreunei caste de preoți
- mitologia avea un rol special în cultura greacă, zeii Olimpului fiind cei care controlau viețile oamenilor
- muzica – avea un rol deosebit; mitul lui Orfeu¹³, cântăreț la liră, a inspirat numeroase opere muzicale din variate genuri¹⁴
- instrumentele muzicale, asemenea muzicii erau un dar al zeilor:
- *lira* lui Orfeu – era darul lui Apollo
- *kythara* – era o variantă mai perfecționată a lirei
- *syrinx*-ul - era invenția lui Pan (fiul lui Hermes)
 - *aulos* (strămoșul oboiului) – era invenția lui Atena¹⁵, iar Marsias, interpret al instrumentului va câștiga competiția cu Apollo¹⁶, care evoluase cântând la liră

Faptele eroice din *Iliada* și *Odiseea* au fost cântate de:

- *aezi*- cântăreți povestitori
 - *rapsozi* – cântăreți recitatori
 - astfel ia naștere *genul epic* – instrumentele au doar rol de acompaniament
 - **Perioada arhaică** (sec. VIII-V) - Elada - expansiune colonială (vestul Asiei Mici, insulele Mării Egee și Mediterane, sudul Italiei) - civilizație înfloritoare („Grecia mare”)
 - din sec. VII î. C. își spuneau eleni, romanii i-au numit mai târziu greci.
- În cursul secolelor VII-V, se va produce o diversificare a genurilor muzicale:
- se dezvoltă un gen instrumental solistic - personalități
 - crearea unui *gen liric* – coral și solistic

¹² războiul troian a avut loc, cu aproximație, între anii 1385-1184.

¹³ Orfeu reușea prin măiestria sa să înlănțuească fiarele sălbatice și chiar forțele întunericului; pe Hades l-a convins prin cântecul său să-i redea soția moartă, pe Euridice.

¹⁴ Prima operă din Istoria muzicii: Iacopo Peri și Ottavio Rinuccini, în cadrul *Cameratei florentine* – *Euridice* (1600), Claudio Monteverdi, opera *Orfeo* (1607), Heinrich Schütz, baletul *Orpheus ed Euridice* (1638) Christoph Willibald Gluck, opera *Orfeo ed Euridice* (1762), Hector Berlioz, cantata *La mort d'Orphée* (1827), Franz Liszt, poemul simfonic *Orpheus* (1854), Jaques Offenbach, opereta *Orpheus in Infern* (1858), Igor Stravinski, baletul *Orpheus* (1947), Gheorghe Dumitrescu, opera *Orfeu* (1977), ...

¹⁵ Zeița Atena va arunca instrumentul inventat de ea, considerând că acesta îi urătea fața.

¹⁶ Marsias, frighianul va ajunge un virtuoz al instrumentului, dar victoria asupra lui Apollo îi va trezi mânia zeului. Acesta va porunci jupuirea de viu a lui Marsias; regretându-și fapta, Apollo îl va transforma ulterior într-un râu.

- nașterea *tragediei* și a *comediei*

Terpandros din Lesbos – celebru *kytharist*:

- creatorul unor tipare de compoziție vocală și instrumentală numite *nomos* (legi)
- a înființat în Sparta prima școală de *kytarezi*, unde se studia :
 - *kytharodie* – cânt vocal acompaniat de *kythara* și
 - *kytharistică* – solo de *kythara*

Olympos din Frigia și Sacados din Argos¹⁷ - *auleți*, au pus bezele:

- *aulodie* – cânt vocal acompaniat de *aulos*
- *auleticii* – solo de *aulos*

Genul liric va prelua rolul celui epic prin:

- Sappho din Lesbos – poetesă a versurilor de dragoste
- Arhiloh din Paros – poet satiric
- Tirteu – cântece de război
- Pindar – ode vocale (solistice sau corale) cu sau fără acompaniament instrumental dedicate câștigătorilor la *întregerile panelenice*

Genuri corale lirice - monodice:

- *Epinikhia* – cântec triumfal intonat la întoarcerea acasă a învingătorilor
- *Parthenia* – cântecul tinerelor fete dedicat zeiței Artemis
- *Oda* – cântecul de laudă adresat unor zei, personalități sau fapte
- *Dytirambul* – imn pentru Dionysos (zeul vinului și a petrecerilor)

Modurile grecești

Melodia vocală sau instrumentală grecească avea la bază structura tetracordală (*tetrachordon*) simetrică și descendentă

- dispunerea tonurilor și a semitonurilor le împarte în:
 - diatonice (*diatonon*) – 2 tonuri și 1 semiton
 - cromatice (*chromatikon*) - 1 terță mică și 2 semitonuri
 - enarmonice (*enarmonion*) – 1 terță mare și 2 sferturi de ton
- modurile rezultate din alăturarea a două tetracorduri identice - purtau numele popoarelor utilizau:
 - dorian (*doristi*) – de pe sunetul *mi*
 - frigian (*phrygisti*) - de pe sunetul *re*
 - lidian (*lydisti*) - de pe sunetul *do*
- la aceste moduri principale se adaugă 8 secundare – 4 moduri *hyper* (la cvinta superioară) și 4 moduri *hypo* (la cvarta inferioară)
- se cunoștea și modulația (*metaboles*) – trecerea de la un mod la altul (chiar prin schimbarea unui mod diatonic cu unul cromatic sau enarmonic)

Ritmul muzical grecesc a fost preluat din versificație:

- cele bi-silabice (alternanța silabei lungi „_” și scurtă „u”):
 - iambul (u _)
 - troheu (_ u)
 - spondeu (_ _)
 - piric (u u)
- cele tri-silabice:
 - dactilic (_ u u)
 - anapestic (u u _)
 - amfibrahic (u _ u)

Tragedia (sec. VI î. C. în timpul tiranului Peisistratos) – constituită din epopee și genul liric - este cel mai elaborat gen al antichității grecești

¹⁷ Câștigător al „jocurilor pytice” de la Delfi (586 î.Hr.) prin *nomul auletic*: lupta lui Apollo cu balaurul Python.

- născută din sărbătorile de șase zile ale lui Dionysos din luna martie – punctul de plecare a fost *dityrambul* - imnul cântat în cinstea zeului
- cântece, dansuri, pantomime, iar coriștii, îmbrăcați în țapi¹⁸ (satiri) erau conduși de un *corifeu*
- *corifeu*-ul relatea și episoade din viața pământească a zeului
- transformarea *corifeu*-ului în actor (primul fiind Thespis din Icaria) a însemnat nașterea tragediei

- **Perioada atică** – numită și „secolul de aur” sau „secolul lui Pericle” (sec. V - IV î. C.) – Atena devine centrul cultural al Greciei

- se ridică marile monumente arhitecturale: *Partenonul*, *Teatrul lui Dionysos*¹⁹
- se construiesc *odeoane* - săli speciale de concert muzical construite pentru prima dată la Atena în timpul lui Pericle

Muzica în tragedia greacă, rolul corului

Eschil (525-456), supranumit „părintele tragediei” introduce al doilea actor și decorurile – tragediile sale: *Cei Șapte contra Tebei*, *Prometeu încătușat*, *Perșii*, trilogia *Orestia*

- conflictul tragic este declanșat de încercarea ființei umane de a se opune voinței zeilor
- corul deține un rol central, este opinia mulțimii, participă la suferințele eroului

Sofocle (497-406) introduce al treilea actor și costumele; acordă o importanță deosebită dialogului

- tragediile sale: *Ajax*, *Antigona*, *Electra*, *Oedip rege*, *Oedip la Colona*
- eroii lui Sofocle nu nesocotesc puterea zeilor, dar până la urmă voința umană este cea care învinge

Euripide (480-406): *Ifigenia în Aulida*, *Troienele*, *Fenicienele*, *Hecuba*, *Medeea*, *Oreste*, *Andromaca*

- introduce prologul – o prezentare a subiectului înainte de intrarea corului
- subiectul rămâne de esență mitologică, dar tinde spre verosimil
- autorul se dovedește a fi un excelent cunoscător al psihologiei
- eroii săi (eroinele sale) acționează după trăirile lor sentimentale
- dialogul la Euripide primește accente pasionale
- rolul corului va fi implicit mai mic
- din tragedia *Oreste* s-a păstrat un fragment coral descifrat în secolul XIX²⁰

Muzica în comedia greacă. Aristofan (446-386)

După moartea lui Euripide locul tragediei va fi preluat de drama satirică și comedie

- originea, asemenea tragediei, tot din serbările dionysiace
- după serbările dionysiace urma o procesiune de cântece și dansuri (*comoi* - comedia)
- subiectul era un text satiric vesel²¹ presărat cu cântece, dansuri, pantomime, acompaniate de instrumentiști mascați în satiri

- **Perioada elenistică** (sec. IV î. C. - I d. C.) - decădere după cucerirea Tebei de către spartani

În domeniul muzicii de la grecii antici s-au păstrat:

- 9 fragmente muzicale autentice
- tratate de știință muzicală:
 - Aristoxenos din Tarent (354-300 î. C.), discipolul lui Aristotel, a definit *sunetul în raport dinamic cu cele învecinate* și a scris tratatele:

¹⁸ „Tragedie” înseamnă *cântecul țapilor* (*tragoi* = țap, *odi* = cântec).

¹⁹ Se ridică marile monumente arhitecturale: *Partenonul*, *Teatrul lui Dionysos* cu peste 14 mii de locuri. Costul intrării la teatru era subvenționat de stat prin dispoziția lui Pericle pentru fiecare cetățean al Atenei.

²⁰ François Auguste Gevaert (1828-1908) are o versiune în dorian cu elemente cromatice.

²¹ La piesele lui Aristofan chiar titlul sugerează comicul: *Norii*, *Broaștele*, *Adunarea femeilor*, *Lysistrata*, *Pacea*

- *Elemente de armonie*
- *Elemente de ritm*
- a formulat rolul înțelegerii și a memoriei în studierea muzicii
- Plutarh (46-120 d. C.) considera muzica „o artă venerabilă, o invenție a zeilor”
 - a scris tratatul *Despre muzică*
 - deprinderea unei muzici „nobile și alese” se putea realiza doar cu „imitarea stilului celor vechi”, „cunoașterea celorlalte științe” și a „filozofiei pentru a păstra proporția și stabilirea rolului acestei arte”
- Aristides Quintilianus (sec. II d. C.): a scris un tratat în trei volume *Despre muzică* despre:
 - intervalele, modurile și ritmurile antice grecești
 - **muzica e o „călăuză spirituală al cărei scop adevărat este slujirea virtuții”**

Dintre fragmentele muzicale păstrate se numără:

- începutul primei ode în modul dorian de Pindar (521-441)
- 2 imnuri delfice dedicate lui Apollo
- *Skolionul lui Seikilos*²² (sec. I) „cea mai frumoasă melodie dăruită urmașilor de antichitate”²³
- 3 imnuri de kytaredul Mesomedes din Creta (sec. II), dedicate muzei Caliope, Soarelui și zeiței Nemesis (primele două în dorian, al treilea în frigian)
- un fragment din tragedia *Oreste* de Euripide
- un papirus din sec. al III-lea d. C. din orașul Oxyrhincos, face legătura dintre epoca elină și cea bizantină a muzicii grecești

Notăția muzicală grecească utiliza literele alfabetului:

- nota cea mai acută era notată cu litera *alfa*
- nota cea mai gravă, cu *omega*
- cele 24 de litere desemnau sunetele fixe (8) și cele mobile (16 – semitonuri și sferturi de ton) ale octavei descendente $fa_2 - fa_1$

CONCLUZII

Caracteristicile muzicii grecești

- preponderent vocală, legată de text și uneori și de dans

Forme și genuri

- *ditiramb* - imn ce glorifica pe Dionysos
- *gimnopediile* - melodii ritmice cu caracter gimnastic
- *pirrhicul* - dans vioi militar
- *peanul* - imn închinat lui Apollo
- *jocurile „pytice”* de la Delphi, în cinstea lui Apollo
- *elegii războinice*
- *threni* (gen funerar, Homer)
- *ode*
- *epopeea eroică*

²² Textul cântecului notat pe mormântul soției lui Seikilos: „Lumina vieții îți surâde, de nimic să nu-ți pese, drumul nostru este scurt pe acest pământ...”

²³ Tiby Ottavio, *La musique des civilisations gréco-latines*, în *Histoire de la musique*, dir. Roland Manuel, Ed. Gallimard Tours, 1960, vol. I., p. 1337-1353. Cf. Rodica Oana-Pop, *Prelegeri de Istoria muzicii universale*, vol. I, Conservatorul de muzică „G. Dima”, Cluj-Napoca, 1984.

Instrumente: *lira* (Orfeu, Apollo, Marsias), *chitara* (Terpandru), *aulos* (Olympos), *syrinx* (nai, flautul lui Pan, inventat de Hermes), *salynx* (trompetă)

Notația muzicală: alfabetică

Concepția despre muzică

- *mousiké*: însemna muzica, dansul și poezia și erau arte ale Muzelor
- poetul era deopotrivă autorul versurilor, compozitorul muzicii și instructorul corului și al dansatorilor
- „muzica sferelor” (7 sunete ale gamei - 7 aștri)
- rol important în formarea caracterelor morale (rol pedagogico-educativ: modul doric)
- era artă democratică - fără sclavi
- melodia și ritmul (nu polifonia sau armonia)
- sistemul modal - *sistema teleyon* (raportarea sistemică a modurilor grecești)
- genuri: diatonic, cromatic, enarmonic
- muzica vocală (muzica instrumentală - muzică vocală transpusă pe note), o singură linie melodică, în cor se cânta la unison sau cel mult la octavă
- ritmul muzicii - ritmul poeziei: două tipuri de silabe (pătrime, optime)
- formule binare și ternare
- notația - literală (24 litere)
- în domeniul acusticii:
 - Pitagora calculează octava (la 1/2 coardei), cvinta (la 2/3), cvarta (3/4), iar celelalte intervale cu ajutorul monocordului, inventat de el
 - stabilește principiul succesiunii sunetelor prin cvinta perfectă – sistemul netemperat
 - *ethos*-ul muzicii: poate influența pozitiv sau negativ acțiunea umană
 - pitagoricienii au stabilit conceptul *muzica sferelor* - conform căruia sunetele universului sunt corelate într-o proporție numerică armonioasă percepută de urechea umană ca „pură tăcere”

Importanța și rolul muzicii

- Platon (429-347): importanță *ethos*-ului, muzica - „instrument de educație prin excelență”, problemă de stat. Cântul era „cuvânt, armonie și ritm”
- Aristotel (384-322): armonia și evoluția statului erau dependente de felul în care se practica muzica
- Plutarh (45-125) - formulează teoria *ethos*-ului, rolul social al artei: muzica, în funcție de moduri declanșează diferite stări afective. Modul preferat era *doric*-ul (de pe mi descendent)

Lecția 6

ROMA ANTICĂ

Statul roman a fost întemeiat în 753 (î. C.) pe cele șapte coline ale malului stâng al Tibrului

- spre finele secolului I (d. C.), în timpul lui Traian (98-117), ajunge unul dintre cele mai extinse imperii ale antichității: de la peninsula iberică la țărmul vestic al Asiei și de la țărmul nordic al Africii, la insulele britanice
- din anul 323 Imperiul roman se divizează în Imperiul roman de Apus, cu capitala la Ravenna, iar Imperiul roman de Răsărit, cu capitala la Bizanț, împăratul Constantin schimbându-i numele în Constantinopol

- civilizația romană ridicase în secolele VII-VI construcții monumentale, ca *Forumul roman* și *Capitoliul*
- din secolul V datează legile fundamentale ale dreptului roman
- s-au păstrat textele unor imnuri religioase dedicate zeilor: Jupiter, Marte, zeiței Vesta
- dar și cântece de petrecere, notate cu litere asemănătoare celor grecești, posibil de la grecii stabiliți pe coastele vestice ale Italiei
- vestigiile păstrate de la populația etruscă într-o necropolă din Tarquinia, ilustrează un cântăreț la fluier dublu
- luptele cu gladiatorii erau însoțite de instrumente de suflat

În **teatrul roman**, corul era plasat pe scenă și nu printre spectatori

Autorii de **comedie** și **satire** au fost:

- Titus Maccius Plautus (254-184)²⁴
- Publius Terentius (190-159)
- Caius Lucilius (180-102) - satire

Romanii vor continua tradiția grecilor:

- în tradiția elenă, muzica era legată de poezie: operele literare ale lui Virgiliu²⁵, Horațiu, Ovidiu și Seneca²⁶ vor fi la rândul lor însoțite de muzică
- subiectele vor continua să se inspire din mitologie și poemele homerice

Poeții lirici:

- Publius Vergilius (70-19) – *Bucolicele*, *Georgicele*, epopeea *Eneida*
- Horatius (65-8) – satire, ode – *Ars poetica*
- Publius Ovidius Naso (43-17) – *Metamorfozele*, *Tristele*, *Ponticele*

Tragedia:

- Seneca (4 î. C-65) *Phaedra*, *Medeea*, *Agamemnom*, *Oedipus*

În perioada imperiului se construiește *Panteonul*, *Colosseum-ul* (amfiteatru cu 50 de mii de locuri) – dezvoltarea artelor se bucură de sprijinul împăraților

Muzica – în concepția romanilor are un caracter festiv și un scop moral

- după modelul grecesc: se construiește o sală de concerte *odeum* (86 d. C.) pentru 10 mii de spectatori unde se vor organiza concursuri muzicale, după modelul Olimpiadelor
- cântecul sclavilor va sta la baza cântării religioase a primei comunități creștine din Roma
- muzica militară va utiliza instrumentele de suflat din alamă: *tuba*, *cornul*, *lituus* (trompeta), *buccina* (bucium)

Instrumente: *lira*, *kitara*, *tibia*

- instrumentele folosite în acompaniament: *lyra*, *tibia* (aulosul grecesc), flautul (lui Pan), corni, tube, orga hidraulică²⁷, tobe, clopoței, cimpoi, țambal

Pantomima – preluată din grecescul *pantomimos* – textul interpretat prin mișcare

Pilades – primul organizator de spectacole

Genuri specific romane:

- *canticus* – melodia lirică
- *carmina saliară* – cântecul religios
- *calendele* – colinde de Anul nou
- *rosalienele* (în 24-26 mai) – zilele trandafirilor (dies rosae)

Sărbătorile zeului Bacchus (corespondentul roman al zeului Dionysos) – cântece, dansuri

La aniversarea împăratului: *himnozii* cântau imnuri

- nu s-au păstrat documente muzicale din antichitatea romană

Concepția despre rolul muzicii

²⁴ Unul dintre autorii studiați cu predilecție de Shakespeare.

²⁵ Virgiliu, autor de tragedii cu subiecte homerice.

²⁶ Seneca, autor de tragedii cu subiecte homerice și din mitologia elenă.

²⁷ Inventată în Egipt (sec. III î.Hr.) de Ktesibios din Alexandria.

Marcus Fabius Quintilianus (35-96) – *Institutio oratoria* (Arta oratorică)

- preocupat de retorică, acordă o importanță deosebită muzicii și cere introducerea ei în cadrul disciplinelor necesare oratoriei
- insistă asupra calităților muzicii:
 - domolește sufletele
 - înflăcărează armatele în războaie
 - „redă cu noblețe, prin cântec și măsură, ceea ce este sublim,
 - cu farmec ceea ce este plăcut
 - naturalul, cu ton liniștit”
 - oratorul își coordonează eleganța mișcării corporale, *euritmia* prin influența muzicii

1. Test de auto-evaluare nr. 2

- a) Care este importanța studierii antichității?
- b) Prezentați statele antice studiate și contribuția acestora la evoluția muzicii.
- c) Care sunt genurile muzicale cultivate?
- d) Ce instrumente muzicale se întrebuițau?
- e) Ce dovezi arheologice referitoare la muzica antichității cunoașteți? Dați trei exemple.

2. Temă de portofoliu: alegerea unui subiect antic preluat într-o creație muzicală (2 pagini)

Răspunsuri și comentarii la întrebările din testele de evaluare

Unitatea de învățare II

ÎNCEPUTURILE MUZICII, ANTICHITATEA

Test de auto-evaluare nr. 2

- a) Antichitatea reprezintă momentul de constituire a civilizației, este epoca în care se creează valori materiale și spirituale. Muzica devine artă și nu numai mijloc de influențare a naturii, o reprezentare spontană a energiei vitale a omului. Acum sunt concepute sisteme de teorie muzicală, primele încercări de notație muzicală, ca artă, devine o forță de influențare a sufletului
- b) **Egiptul antic:** muzica era strâns legată de religie. Documentele referitoare la viața muzicală a egiptenilor erau scrierile magice, frescele piramidelor, basoreliefuli, tăblii de calcar din stelele sepulcrale, imnuri din *Cartea morților*. **Civilizația sumeriană** era considerată cea mai veche (datând din mileniul V î. C.) și se caracteriza printr-un nivel înalt de cultură, mitologie, filozofie, sumerienii fiind considerați „grecii Asiei”. **Babilonienii** au inventat scrierea cuneiformă și au avut merite deosebite în dezvoltarea științelor (matematica, medicina). În ierarhia curții, muzicanții urmau imediat după zei și regi, chiar înaintea scribilor. La **vechii evrei**, regele David s-a remarcat nu numai prin calitățile sale strategice dar și prin talentul său poetic și muzical ca autor a 150 de *Psalmi* din Vechiul Testament și un excelent interpret al harpei (*kinor*). Solomon, fiul și urmașul lui David este autorul *Cântării cântărilor*²⁸ - cea mai veche culegere de cântece de dragoste. Modurile **indiene** aveau la bază o scară *heptatonică hemitonică*, iar legătura sincretică dintre cânt, cuvânt și dans era caracteristica predominantă. Muzica la **chinezi** avea puteri magice: putea mișca astrele, era cea mai importantă artă. Fiecare sunet simboliza o virtute: bunătatea, dreptatea, buna-cuviință, înțelepciunea și loialitatea. La **grecii antici** muzica era legată de ritualul religios – imnuri cântate zeilor Olimpului de toți participanții, fără intermedierea vreunei caste de preoți. Mitologia avea un rol special în cultura greacă, zeii Olimpului fiind cei care controlau viețile oamenilor. Muzica avea un rol deosebit; mitul lui Orfeu, cântăreț la liră, a inspirat numeroase opere muzicale din variate genuri. Muzica în concepția **romanilor** avea un caracter festiv și un scop moral. Au construit o sală de concerte *odeum* (86 d. C.) pentru 10 mii de spectatori unde se vor organiza concursuri muzicale, după modelul Olimpiadelor grecești. Cântecele sclavilor va sta la baza cântării religioase a primei comunități creștine din Roma. Muzica militară va utiliza instrumentele de suflat din alamă: *tuba*, *cornul*, *lituus* (trompeta), *buccina* (bucium).
- c) Muzica antică însoțea ritualul religios, dar existau și genuri laice, vocale și instrumentale profesioniste sau populare. Babilonienii, în muzică profesionistă laică utilizau ansambluri numeroase (până la 150 de muzicanți).
- d) Egiptenii se acompaniau cu: lira, flautul, harpa, orga hidraulică, sistrul (instrument idiofon considerat sacru), castagneta, cymbale, tamburul, tobe. La sumerienii harpa era instrumentul cel mai apreciat: s-au păstrat basoreliefuli ce ilustrau folosirea harpei cu 11 coarde și a harpei cu corzile în formă de evantai. De la **asirieni** s-a păstrat un basorelief care reprezenta patru instrumentiști: doi aveau instrumente de coarde în mână, unul o harpă orizontală cu 8 corzi, celălalt o țiteră cu 5 corzi; ceilalți doi, au

²⁸ *Cântarea cântărilor* - alcătuită din 8 părți, bazată pe dialogul declarațiilor de dragoste a mirilor, alternând cu părțile corale.

instrumente de percucie – primul, un tambur de mână, al doilea talere, iar instrumentele folosite erau cele cu coarde: *vina* (cu coarde ciupite), *tanpura-vina sitar*, *ravanastron*, *sarangi* și *rabab* (cu coarde și arcuș), de suflat: flaut, oboi, cimpoi și percucie: castagnete, gonguri, clopotul, *tabla*. La greci, instrumentele muzicale, asemenea muzicii erau un dar al zeilor: *lira*, *kythara*, *syrinx* și *aulos* (strămoșul oboiului). Romanii au folosit în muzica militară instrumentele de suflat din alamă: *tuba*, *cornul*, *lituus* (trompeta), *buccina* (bucium). Instrumentele folosite în acompaniament erau: *lyra*, *tibia* (aulosul grecesc), flautul (lui Pan), corni, tube, orga hidraulică²⁹, tobe, clopoței, cimpoi, țambal.

- e) Filozoful Lao Tzi scria că „marele Dao dăruiește oamenilor pacea, liniștea, **muzica** și hrana”- „muzica este armonia cerului și a pământului...este ceea ce unește oamenii”. *Biblia* relevă importanța muzicii la vechii evrei: la inaugurarea statuii de aur a lui Nabucodonosor al II-lea, au răsunat sunetele „trâmbiței, flautului, chitarei, harfei, psalterionului, cimpoiului și a tuturor instrumentelor muzicale”. Aristotel (384-322) afirma că „armonia și evoluția statului erau dependente de felul în care se practica muzica”.

Temă de portofoliu: alegerea unui subiect antic preluat într-o creație muzicală (2 pagini)

Sugestii: din antichitatea greacă - Orfeu, Oedip, Electra, Iphigenia, sau temă biblică – Samson, Nabucodonosor, Semiramida.

Lucrare de verificare nr. 2

1. Care sunt statele antice studiate în cadrul cursului?
2. Care sunt documentele care atestă importanța muzicii în această epocă?
3. Care sunt instrumentele muzicale întrebuințate?

Punctaj: 3 puncte pentru fiecare subiect, 1 punct oficiu.

Lucrarea va fi expediată prin email tutorelui disciplinei.

Bibliografie minimală

***	<i>Dicționar de Mari Muzicieni, Larousse, Univers Enciclopedic, București 2000</i>
***	<i>The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002</i>
Bălan, George	<i>O istorie a muzicii europene</i> , Ed. Albatros, 1975
Ecaterina, Banciu	<i>Arhetipuri estetice ale relației ethos-affectus în istoria muzicii, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006</i>
Herman, Vasile	<i>Originile și dezvoltarea formelor muzicale, Editura Muzicală, București, 1982</i>
Stefănescu, Ioana	<i>O istorie a muzicii universale, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995</i>

²⁹ Inventată în Egipt (sec. III î.Hr.) de Ktesibios din Alexandria.

Unitatea de învățare nr. 3 – Evul Mediu

Cuprins

Obiectivele unității de învățare	28
Lecția 7	29
Lecția 8	31
Lecția 9	33
Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare	37
Lucrare de verificare nr. 3	37
Bibliografie minimală	37

Obiectivele unității de învățare

În urma parcurgerii unității de învățare nr. 3, veți dobândi următoarele competențe:

- cunoașterea terminologiei, a obiectului disciplinei și a metodelor de lucru
- înțelegerea evoluției fenomenului artistic muzical; formarea gândirii istorice
- cunoașterea evoluției istorice și a elementelor structurale ale stilurilor și genurilor muzicale
- coordonarea informației istorice cu analiza de tip structural
- integrarea interdisciplinară a valorilor muzicii
- corelarea inter/intra-disciplinară cu „teoria genurilor muzicale” (ordonarea cronologică și sistematică a lucrărilor de gen în creația principalilor compozitori)
- identificarea auditivă a principalelor stiluri/genuri/lucrări muzicale

Lecția 7

EVUL MEDIU

Denumirea epocii – semnifică poziția sa între Antichitate și Epoca modernă

- 476 d. C. - prăbușirea Imperiului roman de Apus și instaurarea dominației germane în Italia, marchează încheierea epocii antice și începutul Evului Mediu

Epoca medievală a fost pregătită de evenimente istorice:

- 330 d. C. – Constantin cel Mare (primul împărat creștin) mută capitala Imperiului roman la Bizanț
- sub Constantin cel Mare (306-337), prin edictul de la Milano, creștinismul devine religie de stat

Civilizația Evului Mediu stă sub semnul ideologiei creștine:

- **Creștinismul**³⁰ - este religia monoteistă care stă la baza culturii Europei Orientale și Occidentale de două milenii și influențează toate manifestările spiritului: filozofia, științele, arta și morala
- 1054 – se produce „marea schismă”, în urma căreia confesiunea creștină răsăriteană devine ortodoxă, iar cea apuseană – catolică
- izvoarele muzicii religioase creștine sunt:
 - cântarea sinagogală
 - imnodia greacă
 - cântecul popular
- liturgia creștină medievală este cu precădere vocală – orga fiind admisă în bisericile catolice abia în sec. al XI-lea
- în bisericile răsăritene oficierea serviciului religios era în limba greacă, iar în bisericile catolice – în limba latină

Genurile cântului ecleziastic monodic:

- psalmul
- imnul

Forma de prezentare:

- responsorialul - alternanța solist și cor
- cântarea antifonică – alternarea a două grupe corale
- psalmodierea – recitarea melodică de proveniență ebraică

Muzica bizantină

- artă eminamente vocală care s-a dezvoltat pe timpul și în cuprinsul Imperiului bizantin, cu forme și trăsături proprii
- cuprinde două categorii de cântări:
 - liturgice, născute și dezvoltate din cultul creștin
 - laice („aclamațiile”) – reduse ca număr

³⁰ Religie fondată în sec. I-II de Isus Christos, are la bază Vechiul și Noul Testament.

Cântarea liturgică

- perioadă comună întregii creștinătăți (sec. I-V)
- perioada bizantină (sec. V)

Prima perioadă are legătură cu formele cântării ebraice de la care s-au reluat:

- psalmii
- imnele – provin din cărțile Vechiului și Noului Testament
- cântările duhovnicești – erau creații poetice ale noilor adepți

A doua perioadă (sec. V-VI) marchează deosebiri între cântările bizantine și romane:

- cântarea bizantină se bazează pe texte poetice noi
- cântarea romană păstrează textul biblic, sau are bază scripturistică³¹ (G. Ciobanu - DTM)

Bizanțul (658 î.Hr. – la greci) - denumit și Constantinopole (330 d. Hr. – de romani), după numele lui Constantin cel Mare (306-337), capitala Imperiului bizantin³² era o cetate economică și culturală a lumii medievale ferită de invazia popoarelor migratoare

- împăratul era supremul conducător al bisericii – iar în ceremonialul de curte apar cântăreți și organiști³³

- împăratul Iustinian I (527-565) a instituit o școală de cântăreți, pentru pregătirea coriștilor și a celor 25 de soliști care susțineau serviciul religios în Catedrala Sfânta Sofia

- se practicau cântările psaltice în mișcări lente sau moderate cu o melodică ornamentată cu formule melismatice

- creatori de imnuri³⁴ (melozii): Efrem Sirianul (sec. IV), Roman Melodul (sec. VI), Ioan Damaschinul (676-756)

- sec. IX-X - melozii – muzicieni și poeți (asemenea grecilor antici) se vor diferenția în imnografi (autori de text) și melurghi (autori de melodii)

Modurile bizantine

- Ioan Damaschinul - sec. VIII, este autorul *Octoih*-ului, principală carte de cult ortodox, care cuprinde cântări bisericești din fiecare zi a săptămânii, pe 8 moduri numite *eh*-uri (glasuri) ascendente, cu profil melodic și cadențe specifice; acestea se împart în 4 autentice („proprii”) și 4 plagale („lăturase”)

Terminologia modurilor este preluată din limba greacă:

- *dorios* (ehul I - de pe re: *pa, vu, ga, di, ke, zo, ni, pa*; tonica este isonul pe sunetul *pa*)

- *lydios* urmează (și nu *phrygios*)

- *phrygios*

- *mixolydios*

- *eh*-urile – 3 genuri:

- *diatonic* – modurile I, IV și plagalele lor V și VIII (modurile de pe re și sol, respectiv plagalele lor – la și re)

- *cromatic* - modul II și plagalul său VI (modul de pe mi și plagalul de pe si)

- *enarmonic* – modul III și plagalul său VII (modul de pe fa și plagalul de pe do)

³¹ Gheorghe Ciobanu, *Dicționarul de termeni muzicali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

³² În continuarea Imperiului Roman de răsărit, statul bizantin a cuprins în hotarele sale Peninsula Balcanică, Asia Mică, Siria, Palestina, Egiptul și insulele din Mediterana orientală.

³³ Orgă hidraulică, pneumatică, iar din sec. X cea portativă prin sonoritate suplinea orchestra și era folosită chiar și în ceremoniile laice.

³⁴ „melozii”, muzicieni și poeți, asemeni grecilor antici.

- *cântările irmologice* – sau *condace*, *canoane*, *antifoane* – au ca model *irmosul*, melodia primei strofe a imnului respectiv – aici fiecărei silabe îi corespunde un singur sunet

Notația muzicală

1. perioada *paleo-bizantină*³⁵ (sec. VIII-XII) – se utiliza notația *neumatică* – *diastematică* (diastema – în limba greacă - interval):

- *isonul* – repetarea sunetului precedent
- *oligonul* – secunda ascendentă în combinație cu alte semne
- *oxeia* – secunda ascendentă
- *kentima* – terța sau cvarta ascendentă: lângă *oligon* sau *oxeia* – terță, deasupra lor – cvarta
- *apostroful* – secunda inferioară
- *elafronul* – terță inferioară

2. perioada *medio-bizantină* (sec. XII-XV)

Instrumentele muzicale până în secolul XI nu au fost permise în biserică (cu excepția clopotelor)

J. Kukuzel va reforma cântarea bizantină în secolul XIV

Lecția 8

Muzica gregoriană

Europa apuseană

- 756 întemeierea statului papal³⁶
- după moartea lui Carol cel Mare (768-814) imperiul se va împărți (843) în statul franc de apus (Franța), statul franc de răsărit (Germania) și Italia
- din sec. XI Italia va fi disputată de papalitate și împărății germani
- sec. XI-XIII (după cruciade) orașele Milano, Veneția, Florența, Genova, Pisa se constituie în republici independente

Roma

- **sec. IV–VIII:**

- *cântece melismatice* (aleluiatice)
- *imnuri*
- *responsorialul* - alternanța solist și cor
- *cântarea antifonică* – alternarea a două grupe corale
- *psalmodierea* – recitarea melodică de proveniență ebraică

Papa Grigore cel Mare (540-604) a sistematizat cântările liturghiei catolice într-un repertoriu numit – *Antifonar* – majoritatea erau antifonice

- *coralul gregorian* – monodie, fără salturi intervalice și diferențieri ritmice, semnifică unitatea credincioșilor în reculegere, fără contradicții
- cântecele din coralul gregorian se studiau în *Schola cantorum* (Școală de cantori), înființate de Papa Grigore I (cel Mare) pe lângă bazilica Sf. Petru din Roma (se. V)

³⁵ Notația neumatică-diastematică a evoluat pe parcursul celor patru epoci: paleo-bizantină (sec. VIII-XII), medio-bizantină (sec. XII-XV), neo-bizantină (XV-XIX) și modernă.

³⁶ Statul papal, constituit din exarhatul de Ravena și ducatul Romei, a luat ființă cu ajutorul regelui franc Pepin cel Scurt, întemeietorul dinastiei Carolingienilor.

- durata studiilor era de 9 ani, iar cei mai talentați absolvenți deveneau conducători de cânt (*parafoști*) (Amédée Gastoué, *Arta gregoriană*. Ed. M. Buc., 1967, pp. 28, 33)
- viitorii clerici învățau muzica și disciplinele cuprinse în cele șapte arte liberale (*septem artes liberales*)³⁷: gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia și muzica (primele trei alcătuiau grupa *trivium*, iar următoarele patru - *quadrivium*)³⁸
- aceste cântece vor fi adoptate în toate bisericile catolice din Italia și țările europene
 - excepție va face orașul Milano, unde se practica *cântul ambrozie* - din culegerea episcopului Ambrozie (333-397) (Amédée Gastoué)
 - sau *cântările mozarabe* care până în sec. XI (exceptând Catalonia) constituiau psalmodiile creștinilor spanioli, păstrate și sub dominația musulmană³⁹

Modurile coralului gregorian, similar celui bizantin, se structurează în:

- 8 moduri ascendente:
 - 4 autentice
 - *dorius* pe re,
 - *phrygius* pe mi,
 - *lydius* pe fa,
 - *mixolydius* pe sol și
 - 4 plagale
 - *hypodorius* pe la,
 - *hypophrygius* pe si,
 - *hypolydius* pe do,
 - *hypomixolydius* pe re
 - nota finală (*vox finalis*) și tenor (dominanta, cu oprire pe cvintă, terță, cvartă sau sextă)

Notația gregoriană

- până în sec. VIII cântecele se transmiteau oral
- la sfârșitul se. VIII se introduc *neumele*, notație derivată din 2 semne:
 - punctum – mers ascendent
 - virga – mers descendent

Cele mai frecvente neume utilizate sunt:

- *pes* (*podatus*)
- *clivis*
- *torculus*
- *porrectus*
- *scandicus*
- *climacus*
- *quilisma*

- sec. XI–XV:

- sec. XI - Guido d'Arezzo, călugăr la *Schola cantorum* din Arezzo:
 - inventator al portativului cu 4 linii
 - și a notației silabice – pornind de la imnul Sf. Ioan Botezătorul
 - Ut que ant laxis*
 - Resonare fibris*
 - Mira gestorum*

³⁷ Artele liberale, intelectuale, libere de efortul fizic, se studiau în școlile bisericesti, iar din sec. XII și în universități.

³⁸ Władysław Tatarkiewicz, *Istoria celor șase noțiuni*, Editura Meridiane, București, 1981, pp. 103-104.

³⁹ Cântările mozarabe aveau influențe romane, grecești și orientale.

*Famuli tuorum
Solve poluti
Labii reatum
Sancte Johannes⁴⁰*

Următoarele invenții ale semiografiei medievale:

- notația patrată sau rombică: *maxima*, *longa*, *brevis*, *semibrevis*⁴¹, *minima*, *semiminima*, *fusa*, *semifusa*⁴²
- notația mensurală

Genurile polifonice ale coralului gregorian

- sec. IX - *Musica enchiriadis* – numele unui tratat⁴³ care conține primele indicii ale polifoniei occidentale (*organum*)
- muzica religioasă

Lecția 9

Muzica laică

- jongleri (Franța), menestreli (Anglia), Spielmani (Germania)

- trubaduri (Sudul Franței), truveri (Nordul Franței), Minnesängeri

Reprezentanți:

1. trubaduri:
Guillaume VII de Poitou (sec. XI)
Eble al II-lea de Ventadorn⁴⁴
Rimbaut de Vaqueiras⁴⁵
2. truveri:
Chrétien de Troyes (sec. XII)
Adam de la Halle (1245-1288)⁴⁶
3. Minnesängeri:
Walter von der Vogelweide (1170-1230)⁴⁷
Wolfram von Eschenbach (?1170-1220)⁴⁸
Gottfried von Strassbourg (1210)⁴⁹
Heinrich von Meissen (1260-1318)⁵⁰

⁴⁰ Pentru ca slujitorii tăi să poată cânta cu glas răsunător minunile faptelor tale, dezleagă de vină gura păcătoasă.

⁴¹ *Semibrevis* corespunde notei întregi actuale, *minima* – doimmii, *semiminima* – pătrimii, *fusa* – optimii, *semifusa* – șaisprezecimii.

⁴² Fiecare durată se diviza ternar, diviziunea binară era considerată imperfectă.

⁴³ Atribuit inițial lui Hucbald, azi altor autori printre care benedictinul Hotgerus.

⁴⁴ Cunoscut și sub numele de Bernard de Ventadorn.

⁴⁵ Autorul estampidei *Kalenda Maya*.

⁴⁶ Compozitor de *chansonuri* (34), motete (7), poreclit Le Bossu d'Arras, este autorul celui mai vechi teatru muzical laic (*jeux-partis*): *pastourella* dramatizată *Jocul lui Robin și Marion*.

⁴⁷ Creator de *minnelieduri*, cântece de dragoste.

⁴⁸ Autorul poemului *Parzival*.

⁴⁹ Autorul poemului *Tristan*.

Cântecul trubadurilor, truverilor și Minnesängerilor

- cântece cu teme eroice
- cântece dramatice
- cântece de dans
- cântece de Mai (Reverdii)
- pastorale (nuanțe erotice)
- cântecele zorilor (alba)
- cântece pioase

Genurile muzicii laice:

- *canzone* (chanson, lied) – cântec de dragoste
- *sirventa* – cântec moralizator, satiric
- *lamentafia* – cântec trist
- *pastora* (pastourella) – cântec păstoresc
- *alba* – cântecele zorilor
- *rondel* (rondeau) – cântec care însoțește dansul în cerc⁵¹
- *lai* – cântec liric⁵²
- *virelai, ballata, estampida, dansa* – cântece de dans

Formele muzicale ale Evului Mediu

Tropii⁵³ - schimbare în versiunea originală a cântecelor

Forme polifonice

- *organum* (sec. IX-X) – *vox principalis*, numit tenor sau *cantus firmus*, primește o melodie în mișcare paralelă, numită *vox organalis* - punctum contra punctum în octave, cvinte sau cvarte paralele (socotite consonanțe perfecte)
- *discantus* (sec. XI) – la două voci, suprapusă vocii tenorului (la cvartă, cvintă, octavă sau primă), admitea și mișcarea contrară a vocii organale
- *conductus*⁵⁴ (sec. X) – cântec monodic, uneori chiar de inspirație laică, realiza trecerea de la cântare liturgică la alta
 - în secolul XII primește două sau trei voci, în ritm egal (*duplum, triplum* sau *quadruplum*)
- *motet* – deasupra cântecului gregorian se adaugă două voci, *dublum* și *triplum* independente melodic și ritmic, uneori cu texte diferite
- în Renaștere se vor compune motete la 8-12 voci
- *misa* (VI; VIII-X) – secțiunea principală a ceremonialului liturgic creștin
 - *ordinarium* – părțile obligatorii ale misei: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*

Alte forme, tehnici polifonice

- *lauda* (sec. XIII-XIV) – imn, cântare de slavă, biserica franciscană a utilizat melodii populare, la care a adaptat text nou, religios

⁵⁰ În poemul *Frauenlob* cântă frumusețea feminină. La biblioteca Universității din Heidelberg, Heinrich von Meissen este reprezentat împreună cu instrumentiști și instrumente (vielă, fluier, tambur, cimpoi).

⁵¹ Are la bază alternanța refren-cuplet.

⁵² *Leich* și mai târziu *Lied*, în ținuturile germane.

⁵³ Din grecescul *Tropos* – schimbare.

⁵⁴ În italiană înseamnă a conduce.

- *gymel*⁵⁵ (sec. XIII) - formă polifonică primitivă, presupune două voci în mișcare paralelă
- *faux-bourdon*⁵⁶ (sec. XIII-XIV) – formă polifonică bazată pe suprapunerea a două terțe peste *cantus firmus*, rezultând un mers de trisonuri sau sextacorduri paralele
- *caccia* (originară din Florența sec. XIV) – formă polifonică vocală canonică la 2 voci, a doua voce intrând după 6-8 măsuri
- *hoquetus*⁵⁷ - tehnică de compoziție a polifoniei vocale din evul mediu timpuriu utilizată în Franța, Italia și Anglia, constând în decuparea unei linii melodice în segmente scurte și repartizarea acestora la 2 voci
- din sec. XIII-XIV tehnica *hoquetus* este preluat în motete

Primii compozitori (sec. XII): *Magister Leoninus* și elevul său, *Magister Perotinus Magnus*, organizați la biserica Notre-Dame din Paris

Forme de dans

- Ballata – sec XIV
- Estampia
- Lai
- Ballata, Virelai, Rondeau

Teatrul medieval

- începând cu sec. IX, biserica încorporează în ceremoniile sale episoade din viața lui Christos, o adevărată reprezentare religioasă
- aceste manifestări au avut un mare succes la public, dar interesul pentru unele genuri va dispărea în sec. XV și XVI
- cele care continuă până în zilele noastre au fost *misterele*

Genurile teatrului medieval

1. drama liturgică (sec. IX-X) – cu ocazia Paștelui și a Crăciunului – pe muzica slujbei
 - interpreții: preoți și călugări costumați
2. drama semi-liturgică (sec. XI-XIII) – limbile naționale înlocuiesc latina – se joacă pe treptele bisericii – participă și laicii (Jocul lui Adam și Eva)
3. miracolul (sec. XII-XIV) – legendă unde intervine Fecioara
4. misterele (sec. XV) – în piața publică – partea muzicală – coralul gregorian și coruri pe mai multe voci (*Mystère de la Passion*)
 - în 1548 – au fost interzise

Dezvoltarea polifoniei

4. din monodia gregoriană și post-gregoriană și muzica laică (sec. IX-XI)
 1. Începuturile polifoniei: *Ars Antiqua* (sec. XII-XIII) – Școala de la Notre-Dame (Léonin și Pérotin)
 2. Dezvoltarea polifoniei: *Ars Nova* (sec. XIV) – începutul Renașterii timpurii
 - notația ritmică mensurală (ternară)

⁵⁵ Din limba engleză – înseamnă geamăn.

⁵⁶ În franceză înseamnă „falsul” bas.

⁵⁷ Termenul preluat din franceza veche și latinizat însemna sughiț.

Reprezentanți: Philippe de Vitry, Guillaume de Machaut (Franța), Francesco Landino (Italia), Dunstable (Anglia)

3. Epoca polifoniei imitative: Școala franco-flamandă (sec. XV)

Reprezentanți: G. Binchois, G. Dufay, Josquin des Prés, J. Ockeghem

Trecerea de la Evul Mediu la Renaștere

(Ars Nova și Școala franco-flamandă – perioadă de tranziție)

Ars Antiqua (sec. XII-XIII)

Ars Nova (sec. XIV)

Școala franco-flamandă (sec. XV)

Sec. XVI

1. Test de auto-evaluare nr. 3

- a) Care sunt evenimentele istorice care marchează începutul Evului Mediu?
- b) Care sunt genurile cântului ecleziastic monodic?
- c) Prezentați modurile muzicii bizantine.
- d) Ce tipologie melodico-ritmică și se semnificății are coralul gregorian?
- e) Prezentați modurile coralului gregorian.
- f) Enumerați genurile muzicii laice medievale.

2. Temă de portofoliu: referat cu tema „Guido d’Arezzo” (2 pagini)

Răspunsuri și comentarii la întrebările din testele de evaluare

Unitatea de învățare III

EVUL MEDIU

Test de auto-evaluare nr. 3

- În 476 d. C., prăbușirea Imperiului roman de Apus și instaurarea dominației germane în Italia, marchează încheierea epocii antice și începutul Evului Mediu.
- Genurile** cântului ecleziastic monodic: psalmul și imnul, în 3 forme de prezentare: responsorialul, cântarea antifonică și psalmodierea.
- Octoih*-ului, carte de cult ortodox, cuprinde din fiecare zi a săptămânii, pe 8 moduri numite *eh*-uri (glasuri) ascendente, 4 autentice („proprii”) și 4 plagale („lăturașe”). Terminologia modurilor este preluată din limba greacă: *dorios*, *lydios* urmează (și nu *phrygios*), *phrygios* și *mixolydios*.
- Coralul gregorian* are o scriitură monodică, fără salturi intervalice și diferențieri ritmice, semnifică unitatea credincioșilor în reculegere, fără contradicții
- Modurile coralului gregorian sunt: 8 moduri ascendente, 4 autentice – *dorius* pe re, *phrygius* pe mi, *lydius* pe fa, *mixolydius* pe sol - 4 plagale – *hypodorius* pe la, *hypophrygius* pe si, *hypolydius* pe do, *hypomixolydius* pe re - nota finală (*vox finalis*) și tenor (dominanta, cu oprire pe cvintă, terță, cvartă sau sextă).
- Genurile laice medievale sunt: *Canzone* (chanson, lied) – cântec de dragoste, *sirventa* – cântec moralizator, satiric, *lamentația* – cântec trist, *pastora* (pastourella) – cântec păstoresc, *alba* – cântecele zorilor, *rondel* (rondeau) – cântec care însoțește dansul în cerc, *lai* – cântec liric, *virelai*, *ballata*, *estampida*, *dansa* – cântece de dans

Lucrare de verificare nr. 3

- Care este evenimentul care marchează începutul Evului Mediu?
- Detaliați caracteristicile coralului gregorian.
- Detaliați caracteristicile muzicii bizantine.
- Care sunt modurile întrebuințate de cele două cânturi?

Punctaj: 2 puncte pentru subiectele 1, 2, 3, 3 puncte pentru subiectul 4, 1 punct din oficiu.

Lucrarea va fi expediată prin email tutorelui disciplinei.

Bibliografie minimală

***	<i>Dicționar de Mari Muzicieni, Larousse, Univers Enciclopedic, București 2000</i>
***	<i>The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002</i>
Bălan, George	<i>O istorie a muzicii europene, Ed. Albatros, 1975</i>
Ecaterina, Banciu	<i>Arhetipuri estetice ale relației ethos-affectus în istoria muzicii, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006</i>
Herman, Vasile	<i>Originile și dezvoltarea formelor muzicale, Editura Muzicală, București, 1982</i>
Stefănescu, Ioana	<i>O istorie a muzicii universale, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995</i>

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 4 – RENAȘTEREA

Cuprins

Obiectivele unității de învățare.....	38
Lecția 10	39
Lecția 11	40
Lecția 12	44
Lecția 13	46
Lecția 14	50
Răspunsuri și comentarii la testele de autoevaluare	51
Lucrare de verificare nr. 4	51
Bibliografie minimală	51

Obiectivele unității de învățare

În urma parcurgerii unității de învățare nr. 4, veți dobândi următoarele competențe:

- cunoașterea terminologiei, a obiectului disciplinei și a metodelor de lucru
- înțelegerea evoluției fenomenului artistic muzical; formarea gândirii istorice
- cunoașterea evoluției istorice și a elementelor structurale ale stilurilor și genurilor muzicale
- coordonarea informației istorice cu analiza de tip structural
- integrarea interdisciplinară a valorilor muzicii
- corelarea inter/intra-disciplinară cu „teoria genurilor muzicale” (ordonarea cronologică și sistematică a lucrărilor de gen în creația principalilor compozitori)
- identificarea auditivă a principalelor stiluri/genuri/lucrări muzicale

Lecția 10

RENAȘTEREA (sec. XIV-XVI)

Renașterea a însemnat reînvierea culturii antice: cuprinde științele, filozofia, literatura și artele

- denumirea de „Renaștere” a fost dată de pictorul Vasari, care evocă o „*renascita*” artistică în opoziție cu „*maniera gotică*” anterioară (1550) iar Burkhardt (după 1860) va face legătura cu arta italiană a secolelor XV-XVI

- caracter general: **umanismul**, o filozofie care se consacră studiului, păstrării și transmiterii culturii antice grecești și romane

- anticii devin modele: Platon, Aristotel, Cicero – în filozofie, Plaut, Seneca – în dramaturgie, Fidias în sculptură

Umanismul pornește din biblioteci, mai ales cea a Vaticanului, fondată în 1480 și devine unul din centrele de exegeză și explicare a textelor

- pornit de la Roma, umanismul va cuprinde Florența, Ferrara, Mantova, Neapole și se va răspândi prin Europa prin intermediul universităților

- **marile descoperiri geografice**: Cristofor Columb descoperă în 1492 America, urmând ca între anii 1519-21 să se realizeze ocolul complet al Pământului

- oamenii de **știință** ai Renașterii: Copernic⁵⁸, Galileo Galilei, Kepler, Gutenberg – inventatorul tiparului (1455, la Mainz) iar Hahn (Han, în Italia 1476) tiparul notelor muzicale

- Machiavelli – politicianul și scriitorul, a adus o nouă viziune asupra **Dreptului**, bazată pe finalitate, indiferent de natura mijloacelor folosite

- în **artă**: Renașterea tinde spre perfecțiune urmând modelul antichității greco-romane

- „Cu Petrarca, literale au înviat; cu Giotto, mâna pictorilor a reapărut; am văzut ambele arte atingând perfecțiunea”⁵⁹

- alți literați: Erasmus din Rotterdam, Hans Sachs, Rabelais, Torquato Tasso, Shakespeare

- artiști plastici: arhitecții – Filippo Brunelleschi, Donato Bramante, pictorii⁶⁰ – Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci, Raffaello Sanzio, sculptorul Michelangelo Buonarroti

- în muzică: „epoca de aur a polifoniei vocale” – Lassus, Giovanni Pierluigi da Palestrina, Claudio Monteverdi

Diversificarea genurilor muzicale

- muzică religioasă:

- motetul

- missa: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*

- muzică laică:

- *chansonul* francez, *madrigalul* italian, *Liedul* german

- influența populară: forme omofonice – *frottola, balletto, villanella*

- drama liturgică, misterele iau amploare (Francesco Landino, Jacopo da Bologna, Niccolo da Perugia)

⁵⁸ Naturalist, teolog, astronom, matematician, în 1543 își expune teoria heliocentrică (soarele este în centrul universului iar planetele, Pământul se rotesc în jurul lui pe orbite circulare) în *Șase cărți asupra mișcărilor cerești* și le dedică papei Paul III.

⁵⁹ Literatul Aenea Silvio Piccolomini, papă între 1458-1464.

⁶⁰ În pictură se urmărește tendința spre natural, se descoperă perspectiva și se plasează omul în centrul imaginii

Lecția 11

Compozitorii Renașterii

ITALIA

Francesco Landino (1325-1397)

- numit și *il cicco* (orbul), era un erudit, cunoștea astronomia, retorica
- compozitor, organist, flautist, lăutist, chitarist

Creația sa numără 150 de lucrări, madrigale, caccie, ballate la 2 voci

Alți compozitori: Jacopo da Bologna, Niccolo da Perugia

Va urma o decădere a școlii italiene, conducerea fiind preluată de Școala franco-flamandă

ȘCOALA FRANCO-FLAMANDĂ (sec. XV)

Războiul de o sută de ani (1337-1453) a destabilizat economia Franței și a Angliei, centrul culturii se va muta la nord, în Flandra și Burgundia istorică (Belgia, Olanda și Luxemburgul de azi).

Schimbările comerciale cu Orientul au dezvoltat orașe ca: Amsterdam, Bruges, Bruxelles, Anvers, Liège, Rotterdam unde înflorirea economică a permis dezvoltarea arhitecturii, a artelor plastice și a muzicii.

Catedralele aveau școli numite *maîtrises* în care se învăța cântul vocal și instrumental.

Școala polifonică franco-flamandă (neerlandeză), va sintetiza stilul truverilor cu tradiția engleză a cântului polifonic: *cantus gemellus* și *faux-bourdon*-ul.

FRANȚA

Ars Nova (sec. XIV) – termenul folosit de Philippe de Vitry (1291-1361)⁶¹

- perfecționează *notația franconiană*⁶² - introduce valori mici (semi-minima, susa, semi-fusa) și ritmul binar
- perfecționarea instrumentelor
- *musica ficta* (muzica falsă, cromatică) - cromatizarea modurilor diatonice
- permite terțele și sextele paralele și interzice succesiunea consonanțelor perfecte
- Guillaume de Machault (1300-1377)⁶³

ANGLIA

- John Dunstable – părintele contrapunctului
- *minstrel* – muzicant călător
- arta cavaleriească
- teatrul popular
- *Summervan* (sec. XIII) cea mai veche polifonie populară păstrată
- *cantus gemellus* și *faux-bourdon* – succesiune de terțe și sexte suprapuse

⁶¹ Poet, compozitor și teoretician: traduce *Metamorfozele* lui Ovidiu, compune motete pe 3 voci și scrie lucrările teoretice *Ars Nova* și *Ars contrapuncti*.

⁶² Francon de Cologne, *Ars cantus mensurabilis*.

⁶³ Poet și muzician, studiază la Paris, angajat la Praga, canonic la Reims, compune: *Lais*, *Rondeaux*, *Chansons balladées*, *Ballades*, motete, misă.

Reprezentanții primei perioade a școlii franco-flamande sunt: Gilles Binchois și Guillaume Dufay.

Portretul lor miniatural se regăsește în *Atlas historique de la musique* de Paul Collaer și Albert Vander Linden: primul cu o harpă în mână, al doilea la orgă.

Gilles Binchois (1430 - 1460)

- a fost capelan la curtea lui Filip cel Bun, ducele Burgundiei

Creația sa cuprinde:

- lucrări laice: *chansons*, *ballades rondeaux* la 3 voci, motete laice (*Nove Cantum* la nașterea fiului lui Filip cel Bun)

- lucrări religioase: părți de *misse*, *motete*, *magnificate* (*laude* ample cântate mai ales la vecernii)

Stilul său reprezintă sinteza între arhaic, puritatea modală, elemente cromatice și *faux-bourdon*.

Guillaume Dufay (?1400-1474) a avut o carieră muzicală remarcabilă, bucurându-se de aprecierea contemporanilor

Creația:

- lucrări profane - *rondo-uri*, *balade*, *virelais* -uri, *chanson-uri* polifonice,

- lucrări religioase *motete* ocazionale sau religioase

În creația religioasă:

- se inspiră din cântece populare (utilizate cu funcția de *cantus firmus*) pe care le prelucrează în *misse* (ex. melodia *chansonului* francez *L'homme armé*)

- preia ideea unității de la missa lui Machault și o dezvoltă: melodia inițială este reluată în fiecare parte a lucrării, iar repetarea melodiei (parțial sau integral) la vocea inferioară

- părțile extreme vor avea caracteristici asemănătoare (*Kirie* și *Agnus Dei*)

- contrastul dintre părți se realizau cu diferențieri de ordin ritmic sau de tempo, respectiv alternanța părților cu două voci, cu cele de patru

- la Dufay, vocea superioară, conducătoare a tenorului, se numea *cantus firmus*, indiferent dacă era laic sau religios.

A doua perioadă a școlii franco-flamande este reprezentată de creația lui Johannes Ockeghem (1450? - 1496) și Jakob Obrecht (1450? - 1505)

A treia perioadă a școlii franco-flamande reprezintă o culminație prin Josquin des Prés (1440?-1521), numit de contemporani „prinț al muzicii”.

Alți compozitori: Pierre de la Rue (1469 - 1518) elev al lui Ockeghem, care a trăit la Bruxelles și Henricus Isaac (1450? - 1517), care a activat la Florența, (la familia Medici), Innsbruck, Augsburg și Viena („compozitor al curții imperiale” la Maximilian I).

REFORMA

(sec. XVI)

Germania

Martin Luther: coralul protestant

- promovarea limbii naționale

- nu e polifonic

- laicizarea muzicii - influența muzicii populare: trope, secvențe, laude, mistere în cântarea gregoriană

- *Minnesängeri*, *Meistersingeri* – codex „tabulatură” (Hans Sachs)

Polifoniștii germani: Johann Eckardt, Hieronymus Praetorius, Hans Leo Hassler

Franța

Reforma în Franța: Jean Calvin – traduce textele psalmilor biblici în limba franceză

- *Pleiada* (Clément Marot)

- Academia de poezie și muzică (1570-1584)

Compozitori: Clément Janequin, Claude Goudimel, Claude le Jeune, Guillaume Costeley, Jaques Mauduit (primul Requiem francez), Passereau

Anglia

- Henric al VIII-lea fondează biserica anglicană

- Renașterea elisabetană – colegii lângă universitățile Oxford, Cambridge

- *Areopagul* – replica Pleiadei

Compozitori: John Taverner, Thomas Tallis, Tye Cristopher

CONTRAREFORMA

Școala romană

Contrareforma a luat naștere ca reacție a bisericii catolice împotriva mișcărilor religioase reformatoare și a ideilor umaniste ale Renașterii

Ordinul iezuiților, fondat de Ignățiu de Loyola (1543) și tribunalele inchiziției (începând din sec. XII în Italia și Spania), vor răspândi teroarea în rândul „ereticilor” reformiști, calviniști sau anglicani.

Conciliul din Trento⁶⁴ (1545-1563) își va propune purificarea muzicii liturgice de cântecele lumești și de scriitura polifonică care făcea dificilă înțelegerea textului religios.

Conciliul din Trento va emite ordinul iezuiților, care va avea ca urmare simplificarea procedeelelor polifonice

Cel mai reprezentativ compozitor al perioadei:

- **G. P. da Palestrina** (1525-1594) – „clasic al stilului vocal polifonic”

Stilul palestrinian (influența monodiei populare) – întrunește atributele stilistice ale epocii:

- vocalitate
- generozitatea liniilor melodice
- echilibrul orizontal – vertical
- sinteza cuvânt – muzică

Preponderența muzicii religioase i-au atras acuzațiile că nu ar fi un reprezentant autentic al Renașterii (C. Bellaigue?), deși fenomenul era identic și în pictura Renașterii!

L. Comes: Palestrina este „un clasic al unei epoci ea însăși clasică”.

Muzica vocală laică

(*chansonul* francez, *madrigalul* italian, *Liedul* german)

Chansonul

Clément Jannequin: *chanson* descriptiv (*Cântecul păsărilor*, *Bătălia de la Marignol*)

Claude le Jeune

Lassus (Orlando di Lasso – 1532-1594) – conducătorul ultimei școli franco-flamande

Madrigalul

- sec. XIV: madrigalul era numit „*cantus naturalis*” (material, lumesc) opus lui „*cantus spiritualis*”
- era o piesă corală (polifonie imitativă) *a cappella* (fără acompaniament)
- sau neimitativă, influențată de *frottola* și *vilanella* (dansuri)

⁶⁴ sau „Conciliul tridentin”.

Compozitori:

Jacob Arcadelt, Adrian Willaert, Giovanni Pierluigi da Palestrina, Lassus⁶⁵
 Andrea și Giovanni Gabrieli – *cori spezzati*⁶⁶, Carlo Gesualdo da Venosa, Luca Marenzio,
 Cipriano da Rore, Claudio Monteverdi

Madrigalul dramatic (dialogat)

- Carlo Gesualdo da Venosa, Luca Marenzio, Claudio Monteverdi, Alessandro Striggio, Orazio Vecchi, Adriano Banchieri

Madrigalul solistic acompaniat (neimitativ), acompaniat de lăută

Luzzasco Luzzaschi (sec. XVI)

Muzica instrumentală

- separarea genului vocal de cel instrumental
- în secolele XIV-XV instrumentele dublau sau chiar înlocuiau uneori vocile umane
- în motete apar indicații pentru instrumentele cu coarde
- se transcriu lucrări vocale polifonice pentru instrumente: lăută, orgă, clavicord

Instrumentele cu coarde:

- lăută⁶⁷ – Valentin Bakfark (1507-1576), virtuoz lăutist, a lăsat 3 culegeri de transcripții pentru lăută: motete, madrigale, chansonuri, dar și fantezii originale
- viela
- harpa

Instrumentele cu claviatură:

- clavecinul⁶⁸, spineta, virginalul
- orga: pneumatică, portativă, pozitivă
- *Codexul lui Squarcialuppi* - 150 cântece transpuse pentru orgă
- *Fundamentum organisandi* (1452) – cel mai vechi tratat de orgă

Compozitori: Conrad Paumann (Școala de organiști de la Nürnberg și München), Arnold Schlick, Paul Hofhaimer, Hans Leo Hassler

Instrumentele de suflat**Genuri:****Ricercarul**

- imitativ - G. Gabrieli
- fantezia - Fr. Spinaccino
- variațional - W. Byrd

Toccata - Claudio Merullo

Canzone (Sinfonia, canzone da sonar, sonata)

Școala venețiană: A. Willaert, A. și G. Gabrieli

Dansuri instrumentale: *pavana* și *gagliarda*

⁶⁵ Numele său original, Orlando di Lasso.

⁶⁶ Coruri (2-3) despărțite – se utiliza alternarea corurilor sau tutti în momentele culminante sau la încheieri.

⁶⁷ De origine persano-arabă, prezintă un număr variabil de corzi, cel mai frecvent 6, acordate din cvartă în cvartă, cu o terță la mijloc.

⁶⁸ Avea două claviaturi și un număr variat de pedale.

Lecția 12

BIOGRAFIA COMPOZITORILOR RENASCENTIȘTI

Gilles Binchois

(1430 - 1460)

- a fost capelan la curtea lui Filip cel Bun, ducele Burgundiei
- a studiat muzica în orașul natal, la Mons
- a avut o scurtă carieră militară și un angajament la ducele de Suffolk la Paris.

Creația:

- *chansons*, *ballades rondeaux* la 3 voci, motete laice (*Nove Cantum* la nașterea fiului lui Filip cel Bun). Lucrări religioase: părți de *misse*, *motete*, *magnificate* (laude ample cântate mai ales la vecernii)

Stilul său:

- sinteză între arhaic, puritatea modală, elemente cromatice și *faux-bourdon*.

Guillaume Dufay

(1400?-1474)

(n. la Cambrai, corist la catedrală la nouă ani)

- a călătorit mult:
 - în Italia – a avut angajamente la curțile din Pessaro, Rimini, Savoia, la capela pontificală din Roma, și tangențial la Tournai, Bruges, Lausanne, Bâle, Paris.
 - la curtea de la Dijon îl întâlnește pe Binchois de care îl va lega o prietenie trainică

Va avea o carieră muzicală remarcabilă, bucurându-se de aprecierea contemporanilor. Spre sfârșitul vieții va avea o activitate pedagogică intensă.

Creația sa cuprinde:

- lucrări profane - *rondo-uri*, *balade*, *virelais* -uri, *chanson-uri* polifonice,
- lucrări religioase - (200) *motete* ocazionale sau religioase
 - *Nuper rosarum Flores* (1436), compus pentru sfințirea catedralei *Santa Maria del Fiore* de la Forența îi va aduce faimă.

În creația religioasă:

- va prelua cântece populare (utilizate cu funcția de *cantus firmus*) pe care le va prelucra în misse - un exemplu în acest sens melodia *chansonului* francez *L'homme armé*
- preia ideea unității de la missa lui Machault și o dezvoltă: melodia inițială este reluată în fiecare parte a lucrării, iar repetarea melodiei (parțial sau integral) la vocea inferioară, o va fixa în memorie, putând fi recunoscută
- părțile extreme vor avea caracteristici asemănătoare (*Kirie* și *Agnus Dei*)
- contrastul dintre părți se realizau cu diferențieri de ordin ritmic sau de tempo, respectiv alternanța părților cu două voci, cu cele de patru
- la Dufay, vocea superioară, conducătoare a tenorului, se numea *cantus firmus*, indiferent dacă era laic sau religios.

A doua perioadă a școlii franco-flamande este reprezentată de creația lui Johannes Ockeghem și Jakob Obrecht.

Johannes Ockeghem

(1450? - 1496)

- „cel mai ilustru dintre maeștri”
- a studiat la Anvers, a fost în serviciul curții regale de la Paris și trezorier și capelmaistru regal al mănăstirii St. Martin la Tours.

Creația:

- lucrări laice: *chanson*-uri (*Epitaful pentru Binchois*)
- lucrări religioase:
 - *motete, misse, un recviem* - cel mai vechi păstrat⁶⁹
 - motetele *Ave Maria, Salve Regina*, din cultul Fecioarei Maria, compuse pe cântece gregoriene cer virtuoziitate interpretativă
 - iar motetul *Deo gratias* se edifică pe structura a **patru canoane la 9 voci, o polifonie de 36 de voci**
 - compune 15 *misse*, cu sau fără *cantus firmus* și introduce imitația la cvartă (se utiliza doar cea la unison sau octavă).

Jakob Obrecht

(1450? - 1505)

Datele sale biografice sunt puține și inexacte:

- în orașele Utrecht, Cambrai, Bruges, Anvers, Toulon, Ferrara a fost consemnată prezența lui ca maestru de capelă la curțile princiare.

Creația:

- laică - *chansonuri* (30)
- religioasă - *motete* (20 - la 3, 4, 5, 6 voci), *misse* (24 - la 4 voci), un *recviem* și un *motet, Patimile după Matei* (la 4 voci).

Caracteristicile stilului său:

- folosește melodia laică în lucrările religioase
- lărgeste ambitusul
- utilizează tehnici de variație, ca augmentarea, diminuția, recurența și inversarea
- salturi intervalice mari

Apar în textură prescurtări, abrevieri în notație pentru economia scrierii și a transcrierii, iar din secolele XV-XVI se formează o scriere secretă (cifruri scriptice), astfel doar elevii școlilor franco-flamande puteau descifra desfășurarea unei compoziții.

A treia perioadă a școlii franco-flamande reprezintă o culminație prin Josquin des Près, numit de contemporani „prinț al muzicii”.

⁶⁹ Recviemul lui Dufay îl preceda, dar s-a pierdut (vezi nr. 64).

Josquin des Près

(1440?-1521)

- se presupune că ar fi fost din St. Quentin, unde și-a început studiile
- devine discipolul lui Ockeghem la Paris, cântăreț la Domul din Milano, la capela familiei Sforza (Milano 1473-1479), și la capela papală de la Roma (1486-1494).
- următorii ani sunt incerti:
 - a trecut prin Ferrara și Paris, la curtea lui Ludovic al XII-lea (1501-1503)
 - în Țările de Jos (1507),
 - din nou în Italia, la Florența (1516)

Sfârșitul și-l va găsi în Franța la Condé (1521), compunând până în ultima clipă.

Creația:

- compune doar la inspirație, refuză să compună la comandă
- creația laică - *chanson*-uri (70), la patru voci, simple sau complexe, polifonice (*chanson*-ul conceput în canon triplu - la 6 voci), vesele sau triste (*Déploration sur la mort d' Ockeghem*)
- creația religioasă - lucrări mari, *motete* (90), *magnificate* (2), *misse* (32).

Stilul său îmbină claritatea melodiei de inspirație italiană, cu o arhitectonică bazată pe contrast: unește vocile pentru un *cantus firmus*, sau reduce la două numărul vocilor

Ethos-ul afectelor în muzica sa:

- desenul descendent al liniei melodice și terța mică - simbolizează tristețea sau chiar funebru - mersul ascendent și terța mare - bucuria și lumina

Chansonul L'homme armé l-a inspirat și pe el (ca pe Dufay) în compunerea a două *misse*. Pentru *Madonna*⁷⁰ compune misele:

- *Ave Maria stella*, *Mater patris*, și motetele *Stabat Mater*, *Salve Regina*. Excelent pedagog, compune în scop didactic motete la două voci. Interpretelor le pretindea respectarea textului și le interzicea ornamentarea excesivă. A fost printre puținii compozitori care și-au văzut creațiile publicate (Veneția 1498).

Alți compozitori: Pierre de la Rue (1469 - 1518) elev al lui Ockeghem, care a trăit la Bruxelles și Henricus Isaac (1450? - 1517), care a activat la Florența, (la familia Medici), Innsbruck, Augsburg și Viena („compozitor al curții imperiale” la Maximilian I).

Lecția 13

Giovanni Pierluigi da Palestrina

n. la Palestrina în 1525

m. la Roma, la 2 febr., 1594 (la 69 e ani)

Giovanni Pierluigi da Palestrina va salva muzica bisericească creând o missă în care textul liturgic era perfect inteligibil, fără sacrificarea mesajului muzical.

- s-a născut aproape de Roma în orașul Palestrina, (pomenit ca Praeneste de Virgiliu și Horațiu)
- despre Giovanni Pierluigi s-a consemnat că la 11 ani a rămas orfan de mamă și cânta la biserica Santa Maria Maggiore din Roma

⁷⁰ Maica Domnului.

- va trăi întreaga viață la Roma, cu excepția anilor (1544-1551) petrecuți în orașul natal ca organist și dirijor de cor
- Papa Marcellus al II-lea îl va numi *magister puerorum* (maestru al corului de copii) și *maestro di cappella* la catedrala Sf. Petru (1551)
- iar după apariția primului său volum de misse (1554) la colegiul cântăreților de la Cappella Sixtină
- apreciat de cei zece papi în serviciul cărora va ființa, va părăsi capelele pontificale în urma deciziei lui Paul al IV-lea de a admite doar ecleziaști (necăsătoriți) în serviciu
- în acești ani va dirija corul bisericii Sf. Giovanni di Laterano (1555-1561) și Santa Maria Maggiore (1561-1571)
- între anii 1564-1568 va conduce manifestările muzicale ale familiei cardinalului d'Este, un protector al artelor și va compune mult, bucurându-se de glorie, conciliul din Trient acceptându-i stilul.

Ultimele decenii de viață vor fi marcate deopotrivă de evenimente tragice (moartea soției, a doi frați și a doi fii din cei trei în epidemia de ciumă) și recunoașterea contemporaneității:

- numirea sa de către noul papă, Pius al V-lea ca *maestro compositore* al Vaticanului și
- publicarea în 1592 a 16 psalmi din lucrările sale de compozitorii italieni contemporani, cu o prefață elogioasă

Mormântul *marelui muzician al secolului al XVI-lea*, cum l-a numit Paul Dukas în 1892, se află la catedrala Sf. Petru.

Creația: peste o sută de misse (105), peste 600 de motete, imnuri, ofertorii, magnificate, psalmi.

1554 - primul volum de Misse

1555 - primul volum de madrigale laice

1563 - primul volum de Motete

1567 - Missa Papae Marcelli

1569 - al doilea volum de Misse

1570 - al treilea volum de Misse, Missa Brevis

1584 - *Canticum canticorum* (Cântarea cântărilor) pe versurile lui Solomon.

„Am scris o muzică mai animată decât se obișnuiește în general în muzica liturgică, pentru că subiectul însuși o cere” - scrie Palestrina în prefață.

1586 - al doilea volum de madrigale laice, după o pauză de 30 de ani pe versurile poetului preferat, Petrarca.

Două volume de *Madrigali spirituali* - publicate în ultimii ani de viață.

Discipolii lui Palestrina:

- Giovanni Maria Nanino, frații Anerio, Felice și Giovanni Francesco, Marc'Antonio Ingegneri, profesorul lui Monteverdi, Gregorio Allegri și Lodovico Grossi da Viadana. Iar dintre străini, spaniolul Tomaz Luiz de Victoria (Tomas Ludovico da Vittoria)

Orlando di Lasso (Lassus)

n. Mons, 1532

m. München, 14 iunie 1594 (62 ani)

La 12 ani intră în serviciul Casei de Mantua

- începe să compună la Neapole, iar din 1553 devine *Maestro di Cappella* la Roma, la biserica Sf. Giovanni Lateran.

- în 1555 vine la Anvers, unde își tipărește primele compoziții
- din 1556 intră în slujba ducelui bavarez, cu funcția de cântăreț la capelă, iar din 1563 conduce capela timp de 30 de ani, până la moarte.

Creația: madrigale, chanson-uri, lieduri, muzică religioasă (motete, misse, Magnificat, ofertorii).

- 1250 motete
- 50 de misse
- madrigaluri
- chansonuri

Luca Marenzio

n. Coccaglia, lângă Brescia, 1553

m. Roma, 22 august 1599 (46 ani)

Studiază orga și devine maestrul a două curți princiare în Roma

- a fost în serviciul regelui Poloniei, aprox. din 1588 în 1590 și angajat la Capela Papală din 1595
- a scris muzică bisericească, dar a devenit în mod special renumit prin madrigalele sale, din care a lăsat 16 volume.

Volumele sale conțin: madrigale spirituale, motete, *sacri concerti* și vilanelle.

Thomas Morley

n. Londra?, 1557

m. Londra, octombrie 1602 (45 ani)

A fost corist la *Saint Paul Cathedral* și discipolul lui W. Byrd

- a fost maestru de cor la *Norwich Cathedral*, din 1583 până în 1587
- a absolvit la Oxford în 1588 și devine organist din 1589 la *Saint Paul Cathedral*
- a fost numit „Gentlemen al Curții Regale” de către Regina Elisabeta

Între 1596-1661 a trăit în același cartier cu Shakespeare, dar nu se știe dacă s-au cunoscut.

Creația vocală: canțonete (la 3 voci), madrigale (la 4 voci)

Creația instrumentală: lucrări pentru lăută, virginal și violă.

Alți reprezentanți:

William Byrd (1543-1623): organist la Capela Regală

- a compus lucrări religioase, catolice și anglicane (misse, motete, lamentații / anthem, psalmi, imnuri)
- muzică instrumentală (130 de piese pentru virginal)

John Dowland (1562-1626): virtuoz al lăutei și cântăreț, elev al lui Luca Marenzio

- va deveni luthistul regelui Danemarcei (Cristian al IV-lea) –
- iar din 1612 al regelui Angliei (Jacob I, fiul lui Mary Stuart)

Creația vocală: madrigale (*Come again, sweet love*)

Creația instrumentală: pavane pentru violă

A fost elogiat de Shakespeare într-un sonet („Divinul muzician”).

John Bull (1562-1628): renumit pentru creația sa pentru virginal și lucrările vocale.

Orlando Gibbons (1583-1625): organist și virginalist, compozitor de madrigale.

Carlo Gesualdo da Venosa

n. Neapole, 1560

m. Neapole, 8 septembrie 1673 (53 ani)

A fost nobil, dar a avut o viață marcată de tragedii, ceea ce i-a influențat psihicul

- a cântat la lăută iar primele creații sunt 40 de madrigale inspirate de poemele lui Tasso

- un contemporan (Fontanelli) îi caracteriza arta ca fiind stranie și infinită.

- în a doua parte a vieții va cădea într-un misticism religios.

Stilul său componistic a fost patetic-dramatic, gândirea armonic-cromatică, cu tensiuni, variație continuă și contraste, cu libertăți în tratarea disonanțelor.

Creația: 2 volume de *Sacrae Cantiones* (5 și 6 voci), Canzonete (la 3 voci de sopran)

- lucrări instrumentale (*10 Gagliarde a 4 per suonare le viole*)

Igor Stravinski l-a considerat „unul dintre cei mai personali și originali compozitori din câți s-au născut vreodată”, iar în 1960 a compus *Monumentum per Gesualdo da Venosa*.

Claudio Monteverdi

n. Cremona, mai 1567

m. Veneția, 29 noiembrie 1643 (76 ani)

Fără să aibă tradiție în familie (tatăl a fost medic), el și fratele său vor deveni muzicieni

- a studiat cu maestrul capelei din Cremona și la 15 ani a publicat lucrări religioase

- înainte de a împlini 20 de ani, devine un compozitor cunoscut

- se angajează ca violist la curtea ducelui de Mantua: aici va publica un volum de madrigale considerate novatoare.

Întreprinde turnee în Ungaria și Flandra

- în 1602 va ajunge *maestro di cappella*, un serviciu cu multe obligații și prost remunerat de duce.

Moartea soției sale (1607) îl va marca profund

- după moartea ducelui (1610) va fi invitat la Veneția, ca *maestro di cappella* la biserica San Marco.

Creația:

- printre primele lucrări: Canzonete la 3 voci (1584 - la 17 ani)

- volumele de madrigale: vol. I -1587, vol. II -1590, vol. III -1592, vol. IV -1603, vol. V -1605, vol. VI -1614, vol. VII -1619, vol. VIII -1638 (*Madrigali guerrieri e amorosi*), vol. IX -1651 postum (Madrigale și Canzonete pentru 2 și 3 voci).⁷¹

⁷¹ vol. I-VI la 5 voci, vol. VII la 1, 2, 3, 4 și 6 voci, vol. VIII pentru cor și acomp. instrum., vol. IX la 2 și 3 voci.

- *Scherzi Musicali in stilo recitativo*: vol. I - 1607 (3 voci), vol. II - 1632 sau 1638? (1-2 voci cu bas continuu)

- opere:

1607 - *La favola d'Orfeo*

1608 - *Il ballo delle ingrate*

1608 - *L'Arianna* (Lamento d'Arianna, *Lasciatemi morire*, vol. VI de madrigale)

1617 - *La Maddalena*

1627 - *Armida*

1628 - *Mercurio e Marte*

1641 - *Il ritorno d'Ulisse in patria*

1642 - *L'incoronazione di Poppea*

- baletul: 1615 - *Tirsi e Clori*

Inovații componistice:

- *tremolo* (utilizat pentru prima oară de Biaggio Marini, în 1617)

- *pizzicato* (utilizat la încrucișările spadelor în opera *Tancred și Clorinda* (*Armida*))

- *stile concitato* (pentru dramatismul discursului)

- *stilo recitativo* (vorbirea cântată)

- monodia acompaniată

1. Test de auto-evaluare nr. 4

- Care sunt genurile muzicale religioase/laice ale Renașterii?
- Care sunt genurile cântului ecleziastic monodic?
- Care sunt compozitorii școlii franco-flamande?
- Care sunt hotărârile Conciliului din Trento privind muzica liturgică?
- Cine a compus *Missa Papae Marcelli*?

2. Temă de portofoliu: referat cu tema „Palestrina” sau „Lassus” (2 pagini)

Lecția 14

RECAPITULARE

Temă de portofoliu: Nominalizați pictori și scriitori celebri corespunzător perioadelor stilistice prezentate în istoria muzicii

Răspunsuri și comentarii la întrebările din testele de evaluare

Unitatea de învățare IV

RENAȘTEREA

Test de auto-evaluare nr. 4

- a) Genurile muzicale religioase/laice ale Renașterii sunt: muzică religioasă, motetul și missa, cu părțile - *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*; muzică laică, *chansonul* francez, *madrigalul* italian și *Liedul* german; influența muzicii populare - în forme omofonice, *frottola, balletto, villanella*; drama liturgică, misterele - reprezentanți, Francesco Landino, Jacopo da Bologna, Niccolo da Perugia.
- b) Reprezentanții primei perioade a școlii franco-flamande sunt: Gilles Binchois și Guillaume Dufay. A doua perioadă este reprezentată de creația lui Johannes Ockeghem și Jakob Obrecht, iar a treia, reprezintă o culminație prin Josquin des Prés (1440?-1521), numit de contemporani „prinț al muzicii”.
- c) Conciliul din Trento va propune: purificarea muzicii liturgice de cântecele lumești și de scriitura polifonică care făcea dificilă înțelegerea textului religios. Conciliul va emite ordinul iezuiților, care pretinde simplificarea procedeelelor polifonice.
- d) G. P. da Palestrina, un „clasic al stilului vocal polifonic” al cărui stil, influențat de monodia populară, întrunește atributele stilistice ale epocii: vocalitate, frumusețea liniilor melodice, echilibrul melodic și armonic, și o raportare cuvânt – muzică.

Lucrare de verificare nr. 4

1. Periodizați epoca Renașterii muzicale.
2. Care sunt idealurile renașcentiste?
3. Care sunt genurile religioase și cele laice?
4. Enumerați 3 reprezentanți din diferite culturi.

Punctaj: câte 2 punct pentru subiectul 1 și 2, 2 puncte pentru subiectul 3, 3 puncte pentru subiectul 4, 1 punct din oficiu.

Lucrarea va fi expediată prin email tutorelui disciplinei.

Bibliografie minimală

***	<i>Dicționar de Mari Muzicieni, Larousse, Univers Enciclopedic, București 2000</i>
***	<i>The New Grove Dictionary of Music and Musicians, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002</i>
Bălan, George	<i>O istorie a muzicii europene, Ed. Albatros, 1975</i>
Ecaterina, Banciu	<i>Arhetipuri estetice ale relației ethos-affectus în istoria muzicii, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006</i>
Herman, Vasile	<i>Originile și dezvoltarea formelor muzicale, Editura Muzicală, București, 1982</i>
Stefănescu, Ioana	<i>O istorie a muzicii universale, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995</i>

BIBLIOGRAFIE

- * * * *Dicționar de termeni muzicali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984
- * * * *Dictionnaire des grands musiciens*, Larrouse, 1985
- * * * *Dicționar de Mari Muzicieni*, Larousse, Univers Enciclopedic, București 2000
- * * * *Între Antichitate și Renaștere. Gândirea Evului Mediu*, Editura Minerva, București, 1984
- * * * *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan Publishers Ltd., London, 2002
- * * * *Brockhaus Riemann Zenei Lexikon*, Zeneműkiadó, Budapest, 1983
- Abiatti, Franco *Storia della musica*, Garzanti, Milano, 1967
- Adler, Guido *Handbuch der Musikgeschichte*, Deutscher Taschenbuch Verlag, vol. I-III, München, 1975
- Ecaterina, Banciu *Arhetipuri estetice ale relației ethos-affectus în istoria muzicii*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Banciu, Gabriel *Gen, opus, formă*, Editura MediaMusica, Cluj-Napoca, 2006
- Bălan, George *O istorie a muzicii europene*, Ed. Albatros, 1975
- Bughici, Dumitru *Dicționar de forme și genuri muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978
- Bukofzer, Manfred F. *Music in the Baroque era from Monteverdi to Bach*, London, J.M. Dent & Sons LTD
- Combarieu, J. - Dumesnil R. *Histoire de la musique*, Librairie Armand Colin, Paris, 1953
- Degen, Helmut *Handbuch der Formenlehre*, Gustav Bosse Verlag, Regensburg, 1957
- Gilder, Eric *The Dictionary of Composers and their Music*, Wings Books, New York, Avenel, New Jersey, 1993
- Herman, Vasile *Formele muzicii medievale europene*, Conservatorul de Muzică "Gh. Dima", Cluj-Napoca, 1978
- Herman, Vasile *Originile și dezvoltarea formelor muzicale*, Editura Muzicală, București, 1982
- Manolache, Laura *Amurgul evului tonal. Conceptele consonanță-disonanță, de la antagonism, la complementaritate*, Ed. muzicală, București, 2001
- Massin, Jean et Brigitte *Histoire de la musique occidentale*, Ed. Fayard, Paris, 1985
- Nestler, Gerhard *Geschichte der Musik*, Schott Mainz-Piper München, 1993
- Pușcaș, Pavel *Stilul*, în „Artes - Studii de teoria artei”, vol. 2-3, Iași, 1999
- Roland, Manuel *Histoire de la musique. Encyclopédie de la Pléiade*, Librairie Gallimard, Paris, 1960
- Stefănescu, Ioana *O istorie a muzicii universale*, vol.I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995
- Timaru, Valentin *Analiza muzicală între conștiința de gen și conștiința de formă*, Editura Universității din Oradea, 2003
- Timaru, Valentin *Morfologia și structura formei muzicale (Curs de forme și analize muzicale)*, vol. I, Academia de Muzică „Gh. Dima”, Cluj-Napoca, f.a.
- Vlăduțescu, Gheorghe *Introducere în istoria filosofiei medievale*, Editura Enciclopedică Română, București, 1973

Wellesz, Egon

The New Oxford History of Music, Oxford Univ. Press, London